ISTORIOGRAFIA CU REFERIRE LA SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN BUCOVINA ÎN PERIOADA 1774–1918

CONSTANTIN UNGUREANU

Geschichtsschreibung zum bukowiner Unterrichtswesen im Zeitraum 1774–1918

(*Zusammenfassung*)[*]

Die österreichische Geschichtsschreibung bis 1918 enthält Ansätze betreffend den Primar- und Sekundarunterricht in der Bukowina. In den Beiträgen und Studien aus dieser Zeit wird insbesondere der positive Einfluss, den die österreichische Verwaltung auf die Modernisierung des Unterrichtswesens hatte, betont. Die behandelten Themen beziehen sich vorwiegend auf den deutschsprachigen Unterricht. Am Anfang des zwanzigsten Jahrhunderts haben mehrere bukowiner Lehrer und Gelehrte Aufsätze über Zustände und Begebenheiten des rumänischsprachigen Unterrichts in der Region veröffentlicht. In diesen Aufsätzen wurde die ethnische Trennung an Grundschulen erörtert und das zweisprachige Unterrichtssystem, besonders an Sekundarschulen, kritisiert.

Nach der Vereinigung der Bukowina mit Rumänien erschienen Studien zum bukowiner Schulwesen, die sich im Wesentlichen auf konkrete Aspekte des rumänischsprachigen Unterrichts bezogen. In der Nachkriegszeit erschienen einige bedeutendere Beiträge über das Unterrichtswesen in der Bukowina. Diese Beiträge behandelten prioritär Aspekte der rumänischsprachigen Schulen aus der Südbukowina und bezogen sich weniger auf die Schulen mit anderen Unterrichtssprachen. In den letzten zwei Jahrzehnten erschienen mehrere Monografien über Sekundarschulen aus dem Landkreis Suceava, in welchen aber überwiegend die Schultätigkeiten nach 1918 dargestellt wurden.

Auch in Deutschland erschienen in der Nachkriegszeit Studien zum bukowiner Unterrichtswesen, in welchen der positive deutsche Einfluss auf die Modernisierung des Unterrichtswesens hervorgehoben wurde. Diese Studien beziehen sich hauptsächlich auf Primar- und Sekundarschulen und betonen die Signifikanz der Universität aus Czernowitz, mit Deutsch als Studiensprache. Die Arbeiten deutscher Autoren enthalten viele Daten und Fakten aber weniger Auslegungen über die Entwicklung des Unterrichtswesens in der Bukowina.

Nach der Auflösung der Sowjetunion erschienen in Czernowitz, in ukrainischer Sprache, mehrere Studien über die Bukowina. Jedoch beziehen sich nur wenige davon auf dem Unterrichtswesen. Die ukrainischen Autoren beziehen sich insbesondere auf Schulen aus dem Norden der Provinz, wo Ukrainisch die Unterrichtssprache war.

[*] Traducerea: Carol-Alexandru Mohr.

Analele Bucovinei, **XXV**, *1* (50), p. 71–101, Rădăuți – București, 2018

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

Es werden Lehrpläne und auf Ukrainisch verfasste Lehrbücher beschrieben. Die Schulen mit anderen Unterrichtssprachen werden nur im Allgemeinen erwähnt.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Geschichtsschreibung, Schulwesen, deutsch-, rumänisch- und ukrainischsprachiger Unterricht, Schultätigkeit.

Studii din istoriografia austriacă, consacrate învățământului primar din Bucovina

Despre istoria Bucovinei s-au publicat multe studii, atât în istoriografia română, cât şi în cea sovietică (ucraineană) şi austro-germană. Interesul pentru Bucovina a sporit sensibil în ultimii ani, mai ales după prăbuşirea regimurilor totalitare din estul şi sud-estul Europei. În România şi Ucraina au apărut noi publicații privind istoria Bucovinei şi s-au editat diferite studii şi articole despre trecutul acestei provincii. Primele studii, consacrate în special învățământului primar din Bucovina, au fost publicate la sfârşitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Un articol succint despre începutul învățământului din Bucovina, cu precădere din perioada administrației militare, a fost elaborat de Raphael Kaindl. În acest articol, autorul expune reformele şcolare realizate de guvernatorii militari Splény şi Enzenberg, menționează crearea, în 1777, a fondului şcolar şi se referă la activitatea şcolilor normale din Cernăuți şi Suceava[1].

Un articol mai amplu despre învățământul din Bucovina a fost publicat de către Sigmund Grünberg. Autorul a prezentat mai detaliat starea învățământului după 1850 şi, în special, după reforma din 1869, elaborând şi mai multe tabele statistice despre numărul de şcoli, al copiilor şcolarizați şi al numărului de învățători din Bucovina în perioada 1850–1885. În acest studiu se compară starea învățământului din Bucovina şi Dalmația, provincie locuită compact de sârbi, care, de asemenea, avea un nivel slab de dezvoltare a învățământului[2]. Edificatoare sunt informațiile comparative din acest articol despre numărul de cadre didactice, al copiilor de vârstă şcolară şi al celor şcolarizați, din Bucovina şi Dalmația, în perioada 1865–1885[3]. Elaborând acest studiu comparativ, autorul evită totuşi să remarce cauzele nivelului încă foarte slab al învățământului, preponderent în satele româneşti şi ucrainene din Bucovina, el prezentând doar statistici şcolare generale, la nivelul întregii provincii.

Starea învățământului primar din Bucovina către anul 1869, când se introducea noua lege a învățământului, este prezentată mai detaliat într-un studiu elaborat de Julius Wazl. Fiind ales referent pentru afacerile şcolare, administrative şi economice

[1] Raphael Kaindl, *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina*, în „Bukowiner Pädagogische Blätter", Cernăuți, anul XXII, 1894, p. 126–127.

[2] Sigmund Grünberg, *Das Volksschulwesen der Bukowina in seiner historischen Entwicklung und seinem jetzigen Stande*, în „Oesterreichisch-Ungarische Revue", Wien, Neue Folge, Bd. 5, 1888, p. 206–208.

[3] *Ibidem*, p. 216–225.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

în Consiliul Şcolar provincial, Julius Wazl a prezentat în prima şedinţă, din 10 iulie 1869, un raport oficial despre starea învăţământului de atunci din Bucovina. În acest studiu, publicat abia în 1904, se preciza numărul şcolilor şi elevilor din fiecare district şcolar, erau menţionate toate şcolile existente, după limba de instruire[4], dar erau evidenţiate şi cauzele nivelului încă foarte slab de dezvoltare a învăţământului primar[5]. Fiind un raport oficial, studiul respectiv reflecta situaţia reală a şcolilor primare din anul când demara procesul de reformare şi modernizare a învăţământului bucovinean.

Cunoscutul istoric din Bucovina, Johann Polek, într-un material despre învăţământ, se referă cu precădere la starea şcolilor din Bucovina la începutul stăpânirii austriece[6]. Ladislau Koczynski analizează într-un studiu evoluţia istorică a învăţământului primar din această provincie austriacă, de la anexare până către sfârşitul secolului al XIX-lea[7]. Ferdinand Zieglauer, în 1899, cu ocazia investirii în funcţia de rector al Universităţii din Cernăuţi, a prezentat un raport despre dezvoltarea învăţământului din Bucovina în timpul administraţiei austriece[8]. În aceste studii se punea accentul mai mult pe rolul pozitiv al administraţiei austriece, în direcţia dezvoltării şi modernizării învăţământului primar din Bucovina, dar nu se menţionau şi cauzele stagnării sau chiar ale degradării învăţământului românesc din această provincie.

La începutul secolului al XX-lea, inspectorul şcolar din oraşul Cernăuţi, Josef Wotta, a editat câteva materiale valoroase despre învăţământul primar, atât din întreaga Bucovină, cât şi din oraşul Cernăuţi. El descrie, într-un studiu, starea învăţământului din Bucovina în perioada 1862–1890. Autorul prezintă tabele statistice despre copiii de vârstă şcolară şi cei şcolarizaţi, starea clădirilor şcolare şi numele învăţătorilor din mai multe şcoli, în anii 1862 şi 1869, enumeră toate şcolile primare, cu precizarea numărului de elevi din fiecare şcoală, existente în 1873 în Bucovina[9]. Pentru anii 1871, 1880 şi 1890, Josef Wotta elaborează tabele statistice comparative despre contingentul de elevi (băieţi şi fete) pentru fiecare district şcolar, după confesiuni şi naţionalităţi[10].

În alt studiu, Josef Wotta examinează mai detaliat învăţământul primar din oraşul Cernăuţi în perioada 1869–1904. Fiind mulţi ani inspector şcolar în capitala Bucovinei, el prezintă în studiul respectiv un şir de decizii oficiale, cu referire la şcolile

[4] Julius Wazl, *Zur Geschichte des Bukowiner Volksschulwesens*, în „Bukowiner Schule", 1904, p. 195–197, 204–205.

[5] *Ibidem*, p. 198–200.

[6] Johann Polek, *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina*, Czernowitz, Pardini, 1891.

[7] Ladislau Koczynski, *Historische Entwicklung der Volksschulen in der Bukowina*, Czernowitz, 1894, 87 p.

[8] Ferdinand Zieglauer, *Die Entwicklung des Schulwesens in der Bukowina seit der Vereinigung des Landes mit Österreich (1774–1899)*, Czernowitz: Pardini, 1899.

[9] Josef Wotta, *Zur Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens in der Bukowina*, în „Bukowiner Schule", anul I, 1904, p. 32–33, 35, 89–91.

[10] Josef Wotta, *Zur Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens...*, în „Bukowiner Schule", anul II, 1905, p. 23–26.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

din oraş, care conţin informaţii despre deschiderea unor şcoli noi sau lărgirea celor existente, reglementarea salariilor învăţătorilor, numirea unor directori sau precizarea limbii de instruire[11], prezintă o listă cu toate şcolile din oraş şi suburbii, precum şi numărul cadrelor didactice din fiecare şcoală, pentru anul şcolar 1905/1906, elaborează tabele statistice cu referire la copiii de vârstă şcolară şi elevii de la şcolile primare din Cernăuţi, după confesiuni şi limba maternă, în perioada 1873–1905[12].

Josef Wotta a studiat amănunţit şi evoluţia tuturor şcolilor primare din suburbiile Cernăuţiului, în special a celor de la Roşa[13], Mănăsterişte[14], Caliceanca[15], Clocucica[16] şi Horecea[17]. Tot Josef Wotta a publicat şi un studiu bine documentat despre salariile învăţătorilor din diferite provincii austriece la sfârşitul secolului al XIX-lea, în cazul Bucovinei referindu-se la prevederile Legii de salarizare din 31 mai 1898[18]. Studiile editate de profesorul şi inspectorul şcolar Josef Wotta sunt importante pentru cercetarea învăţământului primar din Bucovina şi din oraşul Cernăuţi la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Articole în germană şi română, publicate de români bucovineni

Românii bucovineni Dimitrie Isopescul şi Constantin Morariu au fost printre primii care au abordat problematica evoluţiei învăţământului românesc din Bucovina. Dimitrie Isopescul era directorul Şcolii Normale din Cernăuţi şi preşedintele Societăţii Învăţătorilor din Bucovina, fiind o personalitate bine informată despre starea reală a şcolilor primare. În articolul său, Dimitrie Isopescul a analizat succint starea învăţământului românesc din Bucovina până la reformele şcolare din anii ’60–’70 ai secolului al XIX-lea şi a remarcat cele mai importante manuale şcolare româneşti, utilizate în şcolile primare şi secundare[19].

Constantin Morariu s-a referit, în articolul său, cu precădere la starea învăţământului în perioada administraţiilor militare austriece şi a administraţiei galiţiene. El constata, cu regret, că românii din Moldova au progresat timp de 67 de ani (1821–1888) mai mult decât conaţionalii lor din Bucovina în decurs de 113 ani (1775–1888) de administraţie austriacă[20]. Constantin Morariu remarca patru perioade

[11] Idem, *Das Volksschulwesen in der Landeshauptstadt Czernowitz*, în „Bukowiner Schule”, anul III, 1906, p. 2–12.
[12] *Ibidem*, p. 75–76, 78.
[13] Josef Wotta, *Geschichte der kommunalen Volksschulen*, în „Bukowiner Schule”, anul IV, 1907, p. 1–11.
[14] *Ibidem*, p. 65–73.
[15] *Ibidem*, p. 219–230.
[16] *Ibidem*, în „Bukowiner Schule”, anul V, 1908, p. 1–23.
[17] *Ibidem*, p. 82–86.
[18] Idem, *Diensteinkommen der Lehrpersonen an öffentlichen Volksschulen*, în „Bukowiner Schule”, 1904, p. 164–165.
[19] Dimitrie Isopescul, *Rumänisches Schulwesen*, în „Bukowinaer Pädagogische Blätter”, Czernowitz, 1873, p. 57–63.
[20] Constantin Morariu, *Das romänische Volksschulwesen in der Bucovina (1774–1888)*, în „Romänische Revue”, anul V, Wien, 1889, p. 267.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

distincte de evoluție a învățământului primar din Bucovina, şi anume: 1774–1786 (administrația militară); 1786–1850 (perioada galițiană); 1850–1869 (trecerea treptată a şcolilor în subordinea Consistoriului Ortodox) şi perioada de după anul 1869, când s-au implementat reformele şcolare[21]. Autorul analizează şi compară aceste etape distincte în evoluția învățământului bucovinean, prezintă o listă de 18 manuale şcolare româneşti, elaborate după anul 1850 de cărturarii Silvestru Morariu şi Vasile Ianovici şi publică tabele statistice cu referire la progresul şcolilor primare din Bucovina în perioada 1871–1888[22]. Constantin Morariu constata în studiul său că dacă, în 1780, în toate oraşele importante din Bucovina funcționa câte o şcoală românească, 100 de ani mai târziu, în 1888, în oraşele bucovinene nu activa nici o şcoală românească[23].

Istoricul Ion Nistor a publicat un articol detaliat despre învățământul primar din Bucovina la începutul stăpânirii austriece. El a prezentat starea învățământului din acest spațiu înainte de anexare, apoi a descris şcolile existente în perioada administrației militare şi la începutul administrației galițiene, până către anul 1820, când, practic, erau închise ultimele şcoli moldoveneşti din Cernăuți şi Suceava[24]. Ion Nistor a semnalat existența şcolilor în spațiul istoric al Bucovinei încă din perioada moldovenească şi a remarcat că presiunile de germanizare şi catolicizare a învățământului au cauzat neîncrederea populației autohtone față de şcoală.

La începutul secolului al XX-lea s-a remarcat, în mod deosebit, George Tofan, care a publicat în română mai multe articole despre învățământul bucovinean. În aceste studii, George Tofan examinează succesele din învățământul primar din Bucovina la sfârşitul secolului al XIX-lea[25], prezintă legile cu privire la salariile învățătorilor bucovineni[26], se referă la lupta românilor bucovineni pentru învățământ în limba maternă[27], expune importanța organizării unor cursuri de vară pentru învățătorii români şi descrie cu amănunte desfăşurarea primului Congres al cadrelor didactice de naționalitate română din Bucovina[28]. George Tofan a publicat aceste articole în revista „Viața Românească" din Iași, informând pe această cale opinia publică din România, atât despre succesele învățământului din Bucovina, cât şi despre problemele cu care se confruntau românii bucovineni.

La începutul secolului al XX-lea, la revista „Şcoala" din Cernăuți au colaborat mai mulți învățători şi oameni de cultură, care au publicat în română articole mai

[21] *Ibidem*, p. 268.
[22] *Ibidem*, p. 393–394, 401.
[23] *Ibidem*, p. 403.
[24] Ion Nistor, *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, în „XLVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz", Czernowitz, 1912, p. 3–41.
[25] George Tofan, *Învățământul primar şi roadele lui*, în „Viața Românească", Iaşi, 1907, p. 276–282.
[26] Idem, *Noua lege de salarizare a învățătorimii din Bucovina*, în „Viața Românească", Iași, 1909, p. 282–287.
[27] Idem, *Situația şcolilor primare la sfârşitul anului 1911. Lupta românilor pe teren şcolar*, în „Viața Românească", Iași, 1913, p. 245–255.
[28] Idem, *Cursurile de vară din Candreni. Primul congres al învățătorimii române din Bucovina*, în „Viața Românească", Iași, 1914, p. 252–256.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

succinte despre starea învățământului românesc la acel moment din Bucovina. În paginile acestei reviste, publicul din Bucovina era informat despre procesul de naționalizare a școlilor primare, îndeosebi în localitățile mixte, și despre deschiderea unor clase sau școli românești[29]. Era criticat sistemul utracvist de instruire, mai ales în școlile secundare, unde în clasele inferioare se studia cu precădere în limba maternă a elevilor, iar în clasele superioare, cele mai multe obiecte se predau în germană[30]. Gherasim Buliga a publicat un material despre Școala Normală din Cernăuți, referindu-se la procesul de naționalizare a acestei instituții de învățământ, care pregătea cadre didactice pentru școlile primare din Bucovina[31].

Istoriografia românească (până în 1989) despre învățământul primar din Bucovina

După unirea Bucovinei cu România, în istoriografia românească au fost publicate mai multe studii despre Bucovina în perioada austriacă, inclusiv câteva materiale referitoare la învățământul primar din acest teritoriu, în perioada respectivă. Olga Hrenciuc a analizat critic evoluția învățământului, arătând starea gravă a școlilor din această provincie, mai ales până la mijlocul secolului al XIX-lea[32]. Simeon Reli s-a referit la istoricul școlii primare din Coțmani, unde, până în 1828, s-a predat și în română. Realizând istoricul unei școli din nordul Bucovinei, autorul demonstra că, până în 1817, la școala din Coțmani s-a predat în germană și română, toți învățătorii fiind până atunci români[33]. Emanuil Isopescu a realizat o retrospectivă succintă a evoluției învățământului din Bucovina pe parcursul stăpânirii austriece[34]. Studiile respective, deși conțineau informații noi despre școlile din Bucovina, investigau doar unele subiecte înguste și se refereau, cu precădere, la învățământul românesc din această provincie.

George Tofan a elaborat o lucrare valoroasă despre învățământul public din Bucovina în perioada austriacă, lucrare care nu a fost editată la vremea scrierii ei, ci a fost păstrată, până acum, sub formă de manuscris. În acest studiu, George Tofan expune critic evoluția învățământului din Bucovina până la reformele din 1869, menționând multiplele probleme cu care s-a confruntat școala românească. El analizează

[29] Nicolae Simionovici, *Naționalizarea învățământului*, în „Școala”, Cernăuți, 1911, p. 281–291.

[30] Idem, *Utracvismul în școlile poporale*, în „Școala”, 1911, p. 112–116.

[31] Gherasim Buliga, *Școala Normală de Învățători în Cernăuți*, în „Școala”, Cernăuți, 1912, p. 229–240.

[32] Olga Hrenciuc, *Privire critică asupra învățământului din Bucovina (1774–1918)*, în „Buletinul Seminarului de Pedagogie Teoretică”, cap. *Concepții și realizări în pedagogie*, nr. 5, București, 1929, p. 224–283.

[33] Simeon Reli, *Din trecutul românesc al școlii din Coțmani 1788–1828*, în „Școala”, Cernăuți, anul VII, 1922, p. 193–194, 219.

[34] Emanuil Isopescu, *Schiță asupra dezvoltării învățământului în Bucovina sub stăpânirea austriacă. Istoricul liceului german și a claselor paralele române*, în „Anuarul I al Liceului de Stat «Eudoxiu Hurmuzachi» din Rădăuți pe anul școlar 1921/1922”, Cernăuți, 1923, p. 11–17.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

Regulamentul din 1786, legislația imperială şi provincială de după 1869 cu referire la învățământ, dar nu prezintă şi dezvoltarea învățământului după reformele din 1869[35].

Acest studiu, alcătuit din două părți (*Învățământul din Bucovina* şi *Literatura didactică primară*), a fost publicat, recent, la Suceava. În prima parte a lucrării se urmăreşte dezvoltarea învățământului primar din Bucovina până către anul 1795[36]. În continuare se analizează *Codicele şcolar*, adoptat de autoritățile de la Viena în 1804, după care s-a condus învățământul din Imperiul Habsburgic, cu puține modificări, până la Legea şcolară din 1869[37]. Autorul expune situația gravă a învățământului românesc din Bucovina până la 1848, urmăreşte procesul de transferare a şcolilor către Consistoriul Ortodox din Cernăuți după 1844, prezintă dezbaterile din Dieta Bucovinei cu referire la chestiunile şcolare şi analizează legile şcolare imperiale şi provinciale, adoptate în 1869, respectiv în 1873[38]. Referindu-se la starea învățământului din Bucovina până la 1869, George Tofan constata, în studiul său, că „perioada de aproape 100 de ani, de la încorporarea Bucovinei până la legea şcolară imperială, este o perioadă de dibuiri, de zbucium şi de luptă şi rezultatele ei sunt foarte slabe, aproape zero... Timpul administrației galițiene a fost o stăruitoare tentativă de deznaționalizare şi românii au trebuit, în mare parte, să renunțe la şcoală, care nu era o instituție de cultură, ci un mijloc de chin şi batjocură”[39].

Anexarea nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică, în 1940, şi instaurarea unui regim comunist prosovietic în România, după al Doilea Război Mondial, au făcut imposibilă apariția unor studii valoroase şi obiective despre istoria Bucovinei. Abia la sfârşitul anilor ’70 ai secolului al XX-lea au apărut, la Suceava, câteva articole mai importante despre învățământul primar bucovinean în perioada austriacă. Lazăr Ureche s-a referit, în studiul său, la situația învățământului din Bucovina la începutul stăpânirii austriece. El consideră că învățământul românesc din perioada 1775–1786 trebuie văzut ca o continuare, în condiții noi, a unei tradiții din vremea în care Bucovina făcea parte integrantă din trupul Moldovei, atunci consemnându-se atât evoluții pozitive, de etatizare, laicizare şi modernizare a învățământului, cât şi procese de germanizare şi înstrăinare a populației autohtone prin intermediul şcolii[40]. Mihai Iacobescu a remarcat, într-un articol, importanța revoluției din 1848 pentru dezvoltarea învățământului românesc din Bucovina[41]. Vasile Boca a analizat învățământul ambulant şi importanța sa pentru educarea unor tineri români din Bucovina.

[35] George Tofan, *Învățământul public în Bucovina*, (lucrare în manuscris), 2 volume.

[36] Idem, *Învățământul în Bucovina*, Ediție îngrijită de Traian Duminică, Gavril Irimescu, Gheorghe Giurcă, Suceava, Editura George Tofan, 2011, p. 35–68.

[37] *Ibidem*, p. 69–81.

[38] *Ibidem*, p. 82–146.

[39] *Ibidem*, p. 126.

[40] Lazăr Ureche, *Situația învățământului românesc din Bucovina în perioada administrației militare austriece (1774–1786)*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Județean”, vol. IV, Suceava, 1977, p. 142–143.

[41] Mihai Iacobescu, *Revoluția de la 1848 şi dezvoltarea învățământului național în Bucovina*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Județean”, vol. VI–VII, Suceava, 1979–1980, p. 163–177.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

Autorul redă un şir de exemple de instruire a unor tineri români de către învățători ambulanți, în perioada 1786–1848[42].

În 1975, când se împlineau 200 de ani de la anexarea Bucovinei, I.V. Goraş a publicat o lucrare mai detaliată despre învățământul românesc din partea de sud a Bucovinei în perioada 1775–1918. Autorul examinează evoluția învățământului primar în diferite perioade administrative, accentul fiind pus pe şcolile cu predare în română şi doar a celor din sudul provinciei, analizează programele şi manualele şcolare, se referă la legislația şcolară, oferă unele date incomplete despre frecvența şcolară[43]. În această carte însă nu se analizează şcolile din partea nordică a provinciei şi, din motive lesne de înțeles, practic nu se utilizează denumirea de „Bucovina", cel mai frecvent fiind folosită noțiunea de învățământ sucevean sau din ținutul Sucevei. Totodată, în această lucrare se pune accentul pe şcolile româneşti din sudul Bucovinei şi foarte puțin se acordă atenție şcolilor cu limbile de instruire germană, ruteană, maghiară sau poloneză.

Studii actuale (apărute după anul 1989) în limba română, dedicate învățământului primar

După anul 1989, a crescut mult interesul față de trecutul unor provincii istorice româneşti, precum Bucovina şi Basarabia. La Bucureşti, Suceava, Iaşi, Chişinău, Cernăuți au fost publicate lucrări despre istoria Bucovinei, în care istoricii Ion Nistor[44], Mihai Iacobescu[45], Ştefan Purici[46], Mihai-Ştefan Ceauşu[47], Constantin Ungureanu[48], Ilie Luceac[49] au acordat atenție sistemului de învățământ din această provincie în perioada austriacă. Fiecare autor, în parte, a adus o contribuție importantă la cunoaşterea istoriei învățământului din Bucovina.

În această perioadă au fost editate şi două monografii, consacrate învățământului bucovinean. În 1993 a apărut lucrarea lui Mircea Grigoroviță, care se referă la

[42] Vasile Boca, *Învățători ambulanți în Bucovina anilor 1774–1918*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Județean", vol. VI–VII, Suceava 1979–1980, p. 302–308.

[43] I. V. Goraş, *Învățământul românesc din ţinutul Sucevei, 1775–1918*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975, p. 50, 53–54, 70–80, 96, 107–111, 115–121.

[44] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 46–50, 71–80, 142–148, 187–193. Cartea s-a tipărit după manuscrisul lui Ion Nistor, sinteză inedită păstrată de fiica istoricului, Oltea Nistor-Apostolescu, ediția şi studiul bio-bibliografic a fost realizat de Stelian Neagoe.

[45] Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993, p. 274–287, 323–327, 446–453.

[46] Ştefan Purici, *Mişcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, Suceava, Editura „Hurmuzachi", 1998, p. 87–96, 176–183, 210–215.

[47] Mihai-Ştefan Ceauşu, *Bucovina Habsburgică. De la anexare la Congresul de la Viena*, Iaşi, Fundația Academică „A.D. Xenopol", 1998, p. 118–127, 197–210.

[48] Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774–1918. Aspecte etnodemografice şi confesionale*, Chişinău, Editura Civitas, 2003, p. 205–231.

[49] Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal şi realizare*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun", Timişoara, Editura Augusta, 2000, p. 68–75.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

învățământul din partea nordică a Bucovinei în perioada 1775–1944[50], iar Gheorghe Giurcă a publicat o carte despre învățământul din Suceava[51]. Ambele lucrări, însă, prezintă starea învățământului primar doar din unele părți ale Bucovinei, accentul fiind pus, în special, pe învățământul românesc din zonele respective. Gheorghe Giurcă[52] şi Petru Russşindilar[53] au publicat la Suceava două lucrări dedicate activității pedagogice a lui George Tofan, în care se apreciază la nivel înalt activitatea sa de susținere a învățământului în limba română din Bucovina şi se remarcă publicațiile sale despre învățământ.

Autorul studiului de față a cercetat în detaliu învățământul primar din Bucovina şi a publicat un şir de articole, pe această tematică, în reviste şi culegeri de studii, în care s-a analizat învățământul primar în diferite intervale ale stăpânirii austriece, începând cu perioada administrației militare, continuând cu perioada galițiană sau după anul 1848[54]. O atenție deosebită s-a atras, în alte articole, asupra perioadei 1869–1914 sau asupra începutului secolului al XX-lea[55], când s-a produs cea mai importantă evoluție în direcția modernizării învățământului primar din Bucovina. În aceste articole ştiințifice, elaborate în baza diverselor surse şi statistici şcolare, s-a comparat situația învățământului în diferite perioade, s-au evidențiat măsurile pozitive ale autorităților, dar şi problemele existente în şcolile primare.

În alte studii, s-a prezentat ştiința de carte din Bucovina şi din alte spații locuite de români[56], s-au examinat statisticile şcolare, fiind remarcate şi unele greşeli de calcul din aceste surse documentare de la începutul secolului al XX-lea[57]. Examinarea comparativă a nivelului ştiinței de carte din Bucovina cu alte provincii austriece şi cu alte teritorii cu populație românească ne-au permis să remarcăm, pe

[50] Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1993.

[51] Gheorghje Giurcă, *Istoria învățământului din Suceava*, Suceava, Tipografia S.C. ROF S.A., 2004.

[52] Gheorghe Giurcă, *George Tofan, o viață închinată şcolii*, Suceava, Editura „Țara Fagilor" 1995.

[53] Petru Russşindilar, *George Tofan – tribun al românismului în Bucovina*, Suceava, Editura „Hurmuzachi", 1998.

[54] Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina în perioada administrației militare (1774–1786)*, în „Destin Românesc", nr. 1 (45), Chişinău, 2006, p. 96–107; idem, *Învățământul primar din Bucovina în perioada administrației galițiene (1786–1848)*, în „Destin Românesc", nr. 2 (46), Chişinău 2006, p. 67–80; idem, *Învățământul primar din Bucovina în perioada 1848–1918*, în „Studia Universitas Petru Maior", nr. 6, Târgu-Mureş, 2006, p. 119–146.

[55] Idem, *Învățământul primar din Bucovina în perioada 1869–1914*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură", Cernăuți – București, nr. 3, 2005, p. 7–28; idem, *Învățământul din Bucovina la începutul sec. al XX-lea*, în *In honorem Ion Şişcanu: Studii de istorie a românilor*, Cahul, 2011, p. 93–111.

[56] Idem, *Ştiința de carte din Bucovina la începutul secolului al XX-lea*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură", Cernăuți – București, nr. 2, 2005, p. 44–64; idem, *Ştiința de carte în teritoriile populate de români la începutul secolului XX*, în „Codrul Cosminului", nr. 11 (21), Suceava, 2005, p. 75–101.

[57] Idem, *Statistică şcolară în cadrul învățământului primar din Bucovina*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți – București, Editura Academiei Române, anul XIII, nr. 1, 2006, p. 167–202.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

de o parte, progresul evident al sistemului de învățământ după anul 1880, iar pe de altă parte, să evidențiem decalajele semnificative dintre ştiutorii de carte din rândul locuitorilor de diferite etnii din Bucovina sau dinamica diferită de diminuare a populației analfabete în alte spații locuite de români. Cercetarea şi analiza critică a statisticilor şcolare oficiale austriece pentru anii 1895–1912 ne-au permis să depistăm şi să corectăm cele mai evidente greşeli şi să expunem statistici mai corecte privind contingentul elevilor de la şcolile primare din Bucovina, după confesiuni şi limba maternă[58].

În atenția autorului s-au aflat şi alte aspecte ale învățământului primar, precum evoluția învățământului din oraşul Cernăuți[59], situația învățământului în România şi în alte provincii cu populație românească[60], deschiderea şi activitatea şcolilor particulare româneşti din Bucovina după anul 1910[61], activitatea inspectorilor şcolari din Bucovina[62], nivelul şi modul de salarizare a învățătorilor bucovineni după anul 1869[63]. În aceste studii au fost examinate diferite aspecte ale procesului de dezvoltare şi modernizare a învățământului din Bucovina, în special în perioada 1869–1914, au fost remarcate măsurile pozitive luate de autoritățile şcolare provinciale, dar s-a atras atenția şi asupra neajunsurilor încă existente în şcolile primare din Bucovina.

În 2007, a fost editată şi o monografie despre învățământul primar din Bucovina[64], în care se prezintă şi se analizează nivelul de instruire din această provincie pe parcursul a 144 ani de stăpânire austriacă, dar, mai ales, după anul 1869. Este reflectată activitatea consiliilor şcolare de diferite nivele şi a inspectorilor şcolari, sunt analizate critic statisticile şcolare, este evaluat nivelul ştiinței de carte al populației Bucovinei. În acest studiu au fost realizate un şir de tabele şi diagrame despre învățământul primar bucovinean[65] şi a fost elaborată o hartă şcolară cu privire la contingentul de elevi, după limba maternă, în anul 1913. În cartea respectivă au fost publicate listele complete cu toate şcolile primare din Bucovina, existente în anii 1894 şi 1913, cu remarcarea limbii de instruire, a contingentului de elevi şi a diriginților din fiecare şcoală, precum şi lista cu directorii de la toate şcolile primare, în anul 1904[66], cu precizarea anului şi locului de naştere pentru fiecare

[58] *Ibidem*, p. 188–192, 196–202.

[59] Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din oraşul Cernăuți*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie şi cultură", Cernăuți – Bucureşti, nr. 1, 2008, p. 55–78.

[60] Idem, *Învățământul primar din România, Transilvania, Bucovina şi Basarabia la sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX*, în „Revista Istorică", Bucureşti, 2006, tomul XVII, p. 109–130.

[61] Idem, *Învățământul particular românesc din Bucovina la sfârşitul stăpânirii austriece*, în „Revista de Istorie a Moldovei", nr. 4 (64), Chişinău, 2005, p. 83–95.

[62] Idem, *Inspectorii şcolari din Bucovina în perioada 1869–1918*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie şi cultură", Cernăuți – Bucureşti, nr. 2, 2006, p. 23–37.

[63] Idem, *Salariile învățătorilor bucovineni în perioada 1869–1914*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie şi cultură", Cernăuți – Bucureşti, nr. 1, 2006, p. 45–62.

[64] Idem, *Învățământul primar din Bucovina (1774–1918)*, Chişinău, Editura Civitas, 2007.

[65] *Ibidem*, p. 186–219.

[66] *Ibidem*, p. 220–295.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

director. Într-o versiune mai succintă, învățământul primar a fost cercetat şi publicat în monografia subsemnatului, în care este analizat sistemul de învățământ din Bucovina în perioada 1774–1918[67].

Istoriografia germană și ucraineană despre școlile primare din Bucovina

În perioada postbelică, foştii repatriați germani din Bucovina au publicat, în Germania, mai multe cărți şi articole despre istoria acestei provincii. În 1961, s-a editat un studiu despre germanii bucovineni[68], în care Erich Prokopowitsch a publicat un articol consistent despre învățământul primar din Bucovina, cât şi despre cele mai importante şcoli secundare din acest ținut în perioada austriacă. Autorul analizează, cu precădere, evoluția învățământului primar în perioada administrațiilor militare şi galițiene, remarcând atât succesele, cât şi neajunsurile din domeniul învățământului până la Revoluția din 1848[69]. Într-o formă mai restrânsă, se examinează evoluția învățământului după 1848 şi, mai ales, în ultimele decenii de stăpânire austriacă, fiind apreciate reformele şi succesele din sfera învățământului din perioada respectivă[70].

În 1985, a apărut lucrarea în două volume a lui Rudolf Wagner despre învățământul austriac multinațional din Bucovina. Primul volum este dedicat învățământului primar. Studiul conține informații prețioase, precum Legea şcolară provincială din anul 1873, componența nominală a Consiliului Şcolar provincial şi a consiliilor şcolare districtuale în anii 1904 şi 1914, lista tuturor şcolilor primare din Bucovina în 1904 şi 1914, în care se indică limba de instruire şi componența corpului didactic[71]. Totuşi, în această lucrare se analizează doar succint evoluția învățământului primar în perioada respectivă, iar accentul se pune pe influența benefică a factorului german, fără a se menționa şi problemele sau neajunsurile existente în sistemul de învățământ.

În ultimul deceniu al secolului al XX-lea au fost publicate mai multe studii despre Bucovina şi în Occident, în special în Germania, cea mai importantă fiind cartea lui Emanuel Turczynski, în care sunt examinate mai multe aspecte din istoria modernă a Bucovinei. Sistemul de învățământ este prezentat în această lucrare doar într-o formă generală, fără a se intra în detalii[72]. În această perioadă au fost editate,

[67] Constantin Ungureanu, *Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918)*, Chişinău, F.E.-P. „Tipografia Centrală" 2015, p. 37–165.

[68] Franz Lang (Hrsg.), *Buchenland. 150 Jahre Deutschtum in der Bukowina*, München, Verlag des Südostdeutsches Kulturwerks, 1961.

[69] Erich Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Schulwesens in der Bukowina*, în Franz Lang (Hrsg.), *Buchenland. 150 Jahre Deutschtum in der Bukowina*, München, Verlag des Südostdeutsches Kulturwerks, 1961, p. 269–279, 286–294.

[70] *Ibidem*, p. 294–296, 310–312.

[71] Rudolf Wagner, *Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina*, Band I., *Volksschulen, Lehrer- und Lehrerinnen-Bildungsanstalt*, München, Verlag „Der Südostdeutsche", 1985, p. 35–45, 48–104, 119–147.

[72] Emanuel Turczynski, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit*, Wiesbaden, 1993, p. 74, 139–140.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

în limba germană, şi câteva articole despre învăţământul din Bucovina, în care se abordează problematica limbii de instruire în şcoli[73] sau nivelul de educaţie şi modernizare a societăţii bucovinene[74]. Autorii germani apreciază politicile educaţionale ale autorităţilor austriece, mai ales după anul 1869, care urmăreau, pe de o parte, să modernizeze societatea bucovineană, inclusiv prin intermediul reţelei de şcoli cu diferite limbi de instruire, iar pe de altă parte se dorea integrarea locuitorilor de diferite etnii şi confesiuni din Bucovina în spaţiul social-economic, politic, cultural şi educaţional al Monarhiei Austro-Ungare. Lucrări despre Bucovina s-au publicat şi în Polonia, acordându-se atenţie, mai ales, învăţământului în limba poloneză[75].

Istoria Bucovinei s-a aflat şi în atenţia istoricilor şi profesorilor de naţionalitate ucraineană. Încă în perioada austriacă, la Cernăuţi s-au publicat ziare şi reviste în ucraineană, în care au fost reflectate şi unele aspecte ale învăţământului din Bucovina. Au fost publicate şi articole despre învăţământul bucovinean, între acestea remarcându-se studiul lui Ilarion Karbulitcki, în care este analizată, în principal, dezvoltarea învăţământului cu instruire în ucraineană[76]. În perioada interbelică, istoricii ucraineni şi ruşi au fost mai puţin interesaţi de istoria Bucovinei, iar după anul 1940, în istoriografia sovietică s-a atras atenţia în mod deosebit asupra aspectelor social-economice sau a luptei de clasă a locuitorilor Bucovinei, învăţământul din această provincie fiind studiat doar fragmentar, unilateral şi tendenţios. Istoricii sovietici au exprimat opinii mai degrabă negative despre perioada austriacă, iar în articolele şi studiile publicate s-a examinat îndeosebi partea de nord a Bucovinei, fiind neglijată partea de sud a acestei provincii.

După disoluţia Uniunii Sovietice, la Cernăuţi au fost elaborate şi editate în limba ucraineană mai multe lucrări şi articole despre diferite aspecte din trecutul Bucovinei, mai puţin însă despre învăţământul din această fostă provincie austriacă. Lilia Kobileansika a susţinut o teză de doctorat privind problematica şcolilor primare ucrainene din Bucovina în perioada stăpânirii austriece. Autoarea se referă la şcolile din partea de nord a provinciei, unde instruirea s-a realizat în ucraineană, descrie programele şcolare, prezintă manualele elaborate în ucraineană, iar şcolile cu alte limbi de instruire sunt examinate doar într-o formă succintă şi la modul general[77].

O monografie despre învăţământul şcolar din Bucovina a publicat Odarka Penişkevici. Deşi studiul este dedicat întregii Bucovine, accentul principal în lucrare

[73] Hannelore Burger, *Mehrsprachigkeit und Unterrichtswesen in der Bukowina 1869–1918*, în Ilona Slawinski, Joseph P. Strelka, *Die Bukowina – Vergangenheit und Gegenwart*, Bern, 1995, p. 93–123.

[74] Alois Mosser, *Bildungsentwicklung und Modernisierung in der Bukowina vor dem Ersten Weltkrieg*, în Ilona Slawinski, Joseph P. Strelka, *Glanz und Elend der Peripherie. 120 Jahre Universität Czernowitz*, Bern, 1998, p. 27–49.

[75] Marius Petraru, *Polacy na Bukowinie w latach 1775–1918. Z dziejów osadnictwa polskiego*, Krakow, 2004, p. 127–155.

[76] Ілярій Карбулицкий, *Розвій народного шкільництва на Буковини*, Вашківці, 1905.

[77] Л. І. Кобилянська, *Становлення і розвиток українских народних шкіл на Буковині*, Чернівці, 1998.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

este pus pe partea de nord a provinciei şi pe şcolile ucrainene, precum şi pe manualele şi materialele didactice în ucraineană. Autoarea susține poziția istoriografiei ucrainene, precum că, la data ocupării Bucovinei de către austrieci, ucrainenii ar fi constituit deja majoritatea populației, iar nordul provinciei ar fi fost populat compact de ucraineni[78], ceea ce nu corespunde realităților istorice[79]. Odarka Penişkevici remarcă şase etape distincte în evoluția învățământului din Bucovina. În viziunea sa, în prima etapă (1774–1786) se introduce în şcoli sistemul austriac de instruire, cu predarea în germană şi română şi doar izolat, în ucraineană. În a doua etapă (1786–1849) s-a luptat pentru dezvoltarea învățământului în ucraineană, în condițiile unirii Bucovinei cu Galiția, iar în perioada 1849–1867 se produce slăbirea influenței poloneze asupra învățământului ucrainean, în urma „primăverii popoarelor" şi a transformării Bucovinei într-un ținut autonom. Autoarea mai remarcă încă trei etape, şi anume: perioada 1867–1895, când şcoala obține un caracter laic, creşte influența intelectualității naționale şi se lărgeşte sfera de utilizare a limbii ucrainene în şcolile primare; anii 1895–1914, când se produce renaşterea învățământului ucrainean din Bucovina şi educarea tinerilor cu viziuni naționale; intervalul 1914–1918, când are loc decăderea învățământului ucrainean din cauza războiului[80]. În lucrare sunt prezentate şi câteva statistici şcolare, dar numai despre numărul de şcoli cu predare în ucraineană[81], cea mai mare parte a studiului referindu-se la manualele şi literatura didactică în limba ucraineană.

Lucrări jubiliare despre unele şcoli secundare, editate în limba germană

Primele studii, consacrate special unor şcoli secundare din Bucovina, au fost publicate la sfârşitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, marea majoritate în limba germană. De regulă, aceste studii au fost elaborate şi publicate de directorii sau profesorii unor şcoli secundare. Aceştia au prezentat informații detaliate despre înființarea şi activitatea şcolilor respective: numărul elevilor după limba maternă, confesiuni şi locul de origine; conținutul programelor şcolare şi orarul şcolar în diferite clase; date detaliate despre componența corpului didactic; relatări despre edificiul şcolar, despre taxele şcolare sau bursele acordate unor elevi etc. Aceste articole constituie o sursă istoriografică valoroasă pentru cercetarea învățământului secundar din Bucovina din perioada respectivă.

[78] Одарка Пенішкевич, *Зміст і методичне забезпечення шкільної освіти на Буковині (XVIII – початок XX століття). Навчальний посібник*, Чернівці, 2001, p. 6–7.

[79] În rezultatul cercetărilor noastre am consemnat că, în ajunul ocupării Bucovinei de către Imperiul Habsburgic, în acest spațiu locuiau circa 68 700 de persoane, dintre care în jur de 60% erau moldoveni (români), circa 31% ucraineni (ruteni şi huțuli), 3,5% evrei, peste 3% țigani, 2% ruşi, 0,4% armeni. Vezi: Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774–1918. Aspecte etnodemografice şi confesionale*, Chişinău, Editura Civitas, 2003, p. 38.

[80] Одарка Пенішкевич, *Зміст і методичне забезпечення шкільної освіти на Буковині*..., p. 20.

[81] *Ibidem*, p. 32–33.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

Profesorul Stefan Wolf a publicat printre primii, în 1873, un studiu detaliat despre reformele survenite în învățământul secundar din Monarhia Habsburgică după Revoluția din 1848 și despre programele școlare de la gimnaziile austriece din perioada respectivă[82]. În același studiu, Stefan Wolf a editat o listă cu directorii, profesorii și învățătorii care au activat la Gimnaziul din Cernăuți, în perioada 1850–1872[83].

Gabriel von Mor, directorul Gimnaziului din Rădăuți, a publicat la sfârșitul secolului al XIX-lea, în două anuare ale instituției, un studiu foarte detaliat și valoros despre înființarea și extinderea acestei școli[84], precum și o retrospectivă istorico-statistică, la împlinirea a 25 de ani de existență a gimnaziului[85]. Autorul se referă la negocierile purtate în vederea înființării școlii și la funcționarea acesteia ca Gimnaziu Inferior (1872–1881) și Superior (după anul 1882)[86], oferă date complexe despre bursele și ajutoarele acordate elevilor, publică informații biografice succinte despre directorii, profesorii și învățătorii care au activat la acest gimnaziu în intervalul 1872–1897, elaborează mai multe tabele statistice despre reușita și promovarea în altă clasă a elevilor, precum și despre rezultatele de la examenele de maturitate pentru fiecare an școlar, redă informații despre contingentul de elevi, după limba maternă, confesiuni, locul de naștere, vârsta și originea socială[87]. Fiind editat în baza rapoartelor școlare anuale, acest studiu constituie o sursă documentară importantă despre funcționarea acestui gimnaziu în primii 25 de ani de existență.

În 1898, profesorul Carl Romstorfer a publicat o lucrare cu informații detaliate despre Școala Medie Tehnică de Stat din Cernăuți. Directorul școlii menționează, în studiul său, cele mai importante evenimente din fiecare an școlar, relatează despre modificările survenite în corpul didactic al instituției, prezintă informații detaliate despre disciplinele predate la școala de meserii, dar și separat, la secțiile de construcție, comerț și de tâmplărie și mobilă, publică tabele și statistici despre contingentul de elevi de la secțiile Școlii Medii Tehnice din Cernăuți, pentru anii 1873–1898[88]. O atenție aparte în lucrare se acordă activității

[82] Stefan Wolf, *Historischer Rückblick auf die Gymnasial – Reorganisationspläne in Oesterreich nebst historisch-statistischen Ausweisen über das Gzernowitzer k.k. Gymnasium seit 1850–1872*, Czernowitz, 1873, p. 5–16, 20–22.

[83] *Ibidem*, p. 43–51.

[84] Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung und Erweiterung des. k.k. Gymnasiums in Radautz*, în „XVII. Jahresbericht des k.k. Staatsobergymnasiums in Radautz über das Schuljahr 1896–1897”, Radautz, 1897, p. 3–84.

[85] Idem, *Historisch-statistischer Rückblick auf das erste Vierteljahrhundert des Bestandes des Staatsgymnasiums in Radautz*, în „XVIII. Jahresbericht des k.k. Staatsobergymnasiums in Radautz über das Schuljahr 1897/98”, p. 3–44.

[86] Idem, *Geschichte der Gründung und Erweiterung des. k.k. Gymnasiums in Radautz*, în „XVII. Jahresbericht des k.k. Staatsobergymnasiums in Radautz über das Schuljahr 1896–1897”, Radautz, 1897, p. 7–25.

[87] *Ibidem*, p. 46–52, 55–84.

[88] Carl Romstorfer, *Entwicklungsgeschichte der k.k. Staats-Gewerbeschule in Czernowitz 1873–1898*, Czernowitz, Eckhard, 1898, p. 30–32, 34–41, 44–55, 64–67, 79–81, 112–117.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

din cadrul cursurilor de perfecționare pentru ucenici meseriaşi şi comercianți[89]. Grație acestui studiu, dispunem de informații diverse despre activitatea acestei şcoli de meserii în perioada 1873–1898. Carl Romstorfer a publicat şi un material despre starea învățământului profesional din Bucovina la sfârşitul secolului al XIX-lea[90].

Dimitrie Isopescul, directorul Şcolii Normale de Învățători şi Învățătoare din Cernăuți, a publicat o lucrare amănunțită despre această instituție şcolară, care pregătea cadre didactice pentru şcolile primare din Bucovina. În acest studiu aniversar sunt remarcate cele mai importante evenimente din activitatea şcolii, pentru fiecare an şcolar, precum: numirile şi modificările din corpul didactic, schimbările din programul de învățământ, desfăşurarea unor întâlniri importante sau sărbători în şcoală, rezultatele elevilor de la examenele de absolvire[91]. La finalul acestui studiu este publicată lista cu cele 108 cadre didactice de la Şcoala Normală, pentru perioada 1870–1894, se prezintă componența corpului didactic şi disciplinele predate în anul şcolar jubiliar 1895/96, se editează lista absolvenților Şcolii Normale, cu indicarea locului de naştere şi a locului de muncă ocupat în 1896, sunt tipărite tabele statistice cu contingentul de elevi, pentru fiecare an şcolar[92]. Scris în limba germană, acest studiu este, până în prezent, cel mai detaliat material istoriografic despre activitatea Şcolii Normale din Cernăuți, de la înființare până în anul şcolar 1895/96.

Lucrările publicate la sfârşitul secolului al XIX-lea, cu ocazia jubileului unor şcoli secundare, conțin valoroase materiale factologice, consemnate pe baza unor surse şcolare oficiale, dar evenimentele sau activitățile şcolare sunt plasate într-o anumită ordine cronologică, fără realizarea unor comentarii sau analize. Aceste studii, care sunt importante surse istoriografice de cercetare, reprezintă mai degrabă un sumar al anuarelor şcolare ale instituțiilor şcolare respective, pentru o perioadă de 25 de ani, statisticile şcolare fiind publicate fără a fi analizate sau comparate. Bunăoară, directorii, care au publicat istoricul acestor şcoli, evită să remarce că în aceste instituții se preda doar în germană, din care cauză proporția elevilor români şi ucraineni era foarte mică.

Studii despre învățământul secundar, publicate de români bucovineni

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, mai mulți profesori de naționalitate română, de la diferite şcoli secundare, au publicat studii şi articole valoroase, atât în limba germană, cât şi română. În anii 1889 şi 1890, cunoscutul cărturar bucovinean Constantin Morariu a publicat, în revista „Romänische

[89] *Ibidem*, p. 55–63.

[90] Carl Romstorfer, *Die gewerbliche Zustände in der Bukowina und der gewerbliche Unterricht*, Czernowitz, 1886.

[91] Dimitrie Isopescul, *Zur Geschichte des 25jährigen Bestandes der Anstalt*, în „Bericht der k.k. Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalt in Czernowitz über die Schuljahre 1870/71 bis 1895/96”, Czernowitz, 1896, p. 16–105.

[92] *Ibidem*, p. 106–153.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

Revue" din Viena, o serie de articole succinte despre mai multe şcoli secundare din Bucovina, inclusiv despre gimnaziile din Cernăuți, Suceava şi Rădăuți[93], despre Şcoala Reală Ortodoxă din Cernăuți[94], despre pregătirea viitorilor învățători, mai întâi la preparandia din Cernăuți[95], apoi şi la Şcoala Normală din capitala Bucovinei[96]. Alte două articole publicate de Constantin Morariu se referă la activitatea Şcolii Medii Tehnice de Stat din Cernăuți[97] şi a Şcolii de Agricultură din capitala Bucovinei[98]. Autorul oferă informații statistice despre contingentul de elevi de la cele trei gimnazii, după limba maternă şi confesiuni, până în anul 1888[99] şi prezintă succint activitatea şcolilor secundare respective în perioada examinată. El redă, mai desfăşurat, istoricul Gimnaziului Ortodox din Suceava, unde a activat în perioada 1860–1869 şi a predat limba română şi religia ortodoxă. Deşi tipărite în limba germană, articolele lui Constantin Morariu constituie o primă încercare de prezentare generală a situației învățământului secundar din Bucovina în acea perioadă. Acelaşi autor a publicat şi un articol în limba română despre Şcoala Reală Ortodoxă din Cernăuți[100].

Constantin Mandicevschi a editat un material despre reformele referitoare la şcolile reale din Bucovina, publicând mai multe legi şi decizii şcolare imperiale şi provinciale[101]. Victor Olinschi a publicat un articol detaliat cu privire la înființarea şi primii ani de activitate a Şcolii Reale Superioare Ortodoxe din Cernăuți (până în anul 1873). Autorul prezintă dezvoltarea învățământului cu profil real din Imperiul Habsburgic până în anul 1848, analizează reformele şcolare imperiale de la mijlocul secolului al XIX-lea, aplicate şcolilor reale, descrie negocierile care au precedat deschiderea Şcolii Reale din Cernăuți, publică deciziile ministeriale şi provinciale care specifică condițiile deschiderii şcolii şi remunerării corpului didactic[102]. Victor Olinschi se mai referă, în studiul său, la inaugurarea oficială şi începutul activității instituției şcolare, oferă detalii despre construcția edificiului şcolar[103], dar nu prezintă şi informații despre componența corpului didactic al şcolii ori structura contingentului de elevi. Articolul respectiv constituie doar o parte din istoricul Şcolii Reale Superioare

[93] Constantin Morariu, *Die Gymnasien der Bucovina*, în „Romänische Revue", anul V, Wien 1889, p. 460–480.

[94] Idem, *Die griechisch-orientalische Oberrealschule in Czernowitz*, în „Romänische Revue", anul V, p. 549–567, 613–626, 683–689.

[95] Idem, *Das romänische Lehrerbildungswesen in der Bukowina*, în „Romänische Revue", anul VI, Wien 1890, p. 87–90.

[96] Idem, *Die staatliche Präparandie in Cernăuț*, în „Romänische Revue", anul VI, Wien, 1890, p. 136–139.

[97] Idem, *Die k.k. Staats – Gewerbeschule in Cernăuț*, în „Romänische Revue", anul VI, p. 221–225.

[98] Idem, *Die landwirtschaftliche Lehranstalt in Cernăuț*, în „Romänische Revue", anul VI, p. 309–311.

[99] Idem, *Die Gymnasien der Bucovina*, p. 462, 476, 480.

[100] Idem, *Istoricul şcoalei reale greco-orientale din Cernăuți*, Cernăuți, 1889

[101] Konstantin Mandyczewski, *Zur Reform der Realschule in der Bukowina. Gesetze und Verordnungen*, în „38. Programm der k.k. griechisch-orientalischen Oberrealschule in Czernowitz, 1901/02", p. 3–57.

[102] Viktor Olinski, *Die griechisch-orientalische Oberrealschule in Czernowitz. Ihre Gründung und Entwicklung*, în „49. Jahresbericht der k.k.gr.-or. Oberrealschule in Czernowitz, 1912/1913", p. 3–22.

[103] *Ibidem*, p. 30–40.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

Ortodoxe din Cernăuți, care a fost publicat în anuarul şcolii pentru anul şcolar 1912/13. A doua parte a studiului nu a mai fost editat de către autor, din cauza izbucnirii războiului şi a sistării activității şcolii. De asemenea, Hermann Tausch, primul director al Şcolii Reale Ortodoxe din Cernăuți, a publicat un material, în care se referă la negocierile de înființare şi la primul an de activitate a şcolii[104].

Un studiu interesant despre istoricul Gimnaziului germano-român nr. 3 din Cernăuți a fost publicat de profesorul Ioan Cuparencu. Autorul reflectă, mai întâi, perioada anterioară deschiderii acestei şcoli secundare, adică activitatea claselor paralele şi a filialei româno-germane din cadrul Gimnaziului nr. I din Cernăuți, apoi enumeră cele mai importante decizii şcolare şi evenimente din timpul existenței gimnaziului ca instituție separată şi prezintă schimbările din corpul didactic al Gimnaziului germano-român din Cernăuți în decursul anilor 1901–1910[105].

În ajunul declanşării Primului Război Mondial au fost publicate câteva articole în română despre învățământul secundar din Bucovina, în care s-a reflectat activitatea unor şcoli secundare ori au fost puse în discuție unele probleme de ordin mai general. De pildă, Gherasim Buliga a editat un material despre Şcoala Normală de Învățători din Cernăuți, referindu-se, mai ales, la lupta pentru instruirea în limba română şi activitatea secției române a acestei instituții, după anul 1909[106]. Eusebie Popovici a publicat un articol despre înființarea Liceului Ortodox pentru băieți din oraşul Suceava[107], iar Alexandru Vitenco a scris un istoric al Şcolii Reale Ortodoxe din Cernăuți, în care remarcă lipsa instruirii la această şcoală în limba română, deşi instituția era susținută de către Fondul Bisericesc. El prezintă câteva tabele cu elevii acestei şcoli, după confesiuni, naționalitate şi locul (patria) de origine[108]. Autorii acestor studii activau atunci în şcolile secundare respective şi cunoşteau, din proprie experiență, situația din aceste instituții şi problemele cu care se confruntau, mai ales, elevii români.

Alți profesori români au abordat problemele cu care se confrunta comunitatea românească din Bucovina în domeniul învățământului secundar. Vasile Greciuc a publicat un material în care critică sistemul bilingv sau utracvist de instruire în şcolile medii, când doar o parte din obiecte se predau în română, restul fiind studiate în germană[109]. George Tofan, preşedintele Asociației Corpului Didactic Român din Bucovina, a elaborat un studiu privind localitățile cu populație românească din Bucovina şi numărul elevilor care frecventau o şcoală secundară. S-a calculat atât

[104] Hermann Tausch, *Gründung und Eröfnung der gr. or. Ober-Realschule in Czernowitz*, în „I. Jahresbericht der k.k. griechisch-orientalische Oberrealschule in Czernowitz, 1864/1865", p. 26–36.

[105] Johann Kuparenko, *Geschichte des k.k. 3. Staatsgymnasiums in Czernowitz, nach den Akten und Aufzeichnungen der Direktion zusammengestellt*, Czernowitz, 1910, p. 3–20.

[106] Gherasim Buliga, *Şcoala Normală de Învățători în Cernăuți*, în „Şcoala", anul III, 1912, p. 229–232.

[107] Euseb Popovici, *Din istoricul liceului gr. or. din Suceava. Întemeierea*, în „Jahresbericht des griechisch-orientalischen Obergymnasiums in Suczawa… 1911/1912", p. 3–38.

[108] Alexandru Vitenco, *Şcoala reală gr. or. în Cernăuți*, în „Şcoala", anul IV, 1913, p. 138–143.

[109] Vasile Greciuc, *Utracvismul sau două limbi de predare la liceele (gimnaziile) româneşti din Bucovina*, Cernăuți, Mitropolit Silvestru, 1912.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

numărul total al elevilor români din şcolile secundare pe districte[110], cât şi frecvenţa anumitor şcoli medii[111]. Această anchetă, valabilă pentru anii 1911–1912, oglindeşte tabloul real al învăţământului primar şi secundar românesc din Bucovina chiar în ajunul izbucnirii războiului şi ne ajută să remarcăm satele din care proveneau cei mai mulţi elevi români din şcolile secundare.

Iorgu Toma a editat o lucrare consistentă, în care evidenţiază aportul deosebit al Societăţii „Şcoala Română" pentru îmbunătăţirea situaţiei şcolilor primare şi secundare cu instruire în limba română, ajutorul dat de această societate claselor paralele române de la Liceul Ortodox din Suceava şi efortul ei de susţinere a elevilor români de la această şcoală[112]. Autorul enumeră manualele în limba română, elaborate şi editate de profesorii de la Gimnaziul din Suceava cu sprijinul financiar al Societăţii[113], remarcă filialele Societăţii „Şcoala Română", oferă informaţii despre averea Societăţii în 1908 şi despre conducerea acesteia, de la înfiinţare (1883), până în anul 1908[114].

Lucrări despre învăţământul secundar din Bucovina, publicate în perioada interbelică

În primii ani după unirea Bucovinei cu România, au fost publicate în limba română mai multe anuare ale liceelor din Bucovina, care conţineau şi informaţii succinte despre activitatea unor şcoli secundare din acest teritoriu, în ultimii ani de stăpânire austriacă[115], în timpul războiului sau în primii ani după unirea cu România. Victor Morariu relatează despre activitatea Liceului din Suceava în anii de război 1914–1918, despre profesorii de la această şcoală şi obiectele studiate[116]. Gheorghe Palamarescu descrie succint activitatea Liceului de băieţi din Cernăuţi şi a Liceului românesc din capitala Bucovinei, oferind şi date statistice despre numărul total al elevilor şi al celor de naţionalitate română de la aceste două licee, în perioada 1808–1918[117]. Ioan Bileţchi publică o scurtă privire istorică a activităţii Liceului din Câmpulung în anii 1907–1914, în timpul războiului şi în primii ani după unirea cu România, expunând informaţii generale despre elevii şi absolvenţii

[110] George Tofan, *În ce măsură alimentează satele noastre şcolile secundare din ţară*, în „Şcoala", anul IV, nr. 4–5/1913, p. 84–93.

[111] *Ibidem*, în „Şcoala", anul IV, nr. 7–8/1913, p. 176–189.

[112] Iorgu Toma, *„Şcoala Română", societate culturală în Suceava*, Suceava, Tipografia „Şcoala Română", 1908, p. 52–65.

[113] *Ibidem*, p. 65–67.

[114] *Ibidem*, p. 122–127, 136–147.

[115] *Istoricul gimnaziului de stat din Vijniţa*, în „Anuarul gimnaziului de stat din Vijniţa pe anul şcolar 1923/24", Cernăuţi, Editura „Glasul Bucovinei", 1924.

[116] Victor Morariu, *Liceul din Suceava în timpul războiului mondial 1914–1918*, în „Anuarul Liceului «Ştefan cel Mare» 1921/22", p. 5–15.

[117] Gheorghe Palamarescu, *Istoricul Liceului no. 1 „Aron Pumnul" în Cernăuţi în anii şcolari 1914–1921*, în „Liceul Statului no. 1 Aron Pumnul în Cernăuţi. Anuarul pe anii şcolari 1921/22 şi 1922/23", Cernăuţi, 1924, p. 11–14, 17–18.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

acestui liceu în anii 1914–1920[118]. Emanuil Isopescu editează informații succinte cu referire la înființarea Liceului din Rădăuți, publicând contractul încheiat între Consiliul Şcolar provincial şi comunitatea din Rădăuți, prin care se stabileau condițiile de activitate şi finanțare a şcolii, relatează despre istoricul liceului până la izbucnirea războiului, despre programele de învățământ, edificiul liceului şi activitatea claselor paralele româneşti din această instituție[119].

În perioada amintită mai sus au fost editate şi câteva studii despre activitatea unor licee pentru fete. Astfel, Agripina Tarnovieţchi a elaborat un istoric al Liceului de fete din Cernăuți, referindu-se la activitatea acestuia în perioada 1898–1914, în timpul războiului[120] şi în primii ani după unire. Autoarea prezintă informații despre edificiul liceului şi oferă date statistice despre numărul elevelor în fiecare an şcolar, pe clase, pentru intervalul 1898–1923, precum şi despre programa analitică a liceului, pentru diferite intervale, de asemenea, pe clase[121].

O succintă relatare despre Liceul orășenesc de fete din Rădăuți a publicat directorul şcolii respective, Maximilian Ianovici[122]. O altă directoare, Aspazia Şandru, a editat o privire istorică a Liceului ortodox de fete din Cernăuți, de la înființarea sa, în 1902, până la încheierea războiului, în 1918[123].

Aşadar, în anii 1921–1924, majoritatea directorilor de şcoli secundare din Bucovina au publicat relatări succinte despre istoricul acestora, atât în perioada austriacă, cât şi în timpul Primului Război Mondial şi în primii ani după unire. Publicate în limba română, în anuarele liceelor respective, aceste materiale erau binevenite la acea vreme, fiindcă se adresau publicului larg din Bucovina şi din România, care nu cunoştea limba germană. Aceste studii restrânse prezintă şi acum interes pentru cercetare, fiindcă acoperă perioada din ajunul şi din timpul războiului, despre care s-a scris mai puțin în istoriografia austro-germană, şi fiindcă accentul se pune, mai ales, pe problemele învățământului în limba română.

În perioada interbelică au fost editate şi câteva studii mai detaliate despre unele licee din Bucovina. În 1935, profesorul Eusebie Popovici a publicat o monografie valoroasă despre activitatea Liceului „Ştefan cel Mare" din Suceava în perioada 1860–1935, cu ocazia aniversării a 75 de ani de la înființarea sa. Autorul acestei lucrări a examinat diferite aspecte din istoria Gimnaziului Ortodox din

[118] Ioan Bileţchi, *Scurtă privire istorică de la deschiderea liceului până astăzi*, în „Liceul de Stat «Dragoş Vodă» din Câmpulung. Anuarul I pe anul şcolar 1920–21", Câmpulung, 1921, p. 3–13.

[119] Emanuil Isopescu, *Schiță asupra dezvoltării învățământului în Bucovina sub stăpânirea austriacă. Istoricul liceului german şi a claselor paralele române*, în „Anuarul I al Liceului de Stat Eudoxiu Hurmuzachi din Rădăuți pe anul şcolar 1921–1922", Cernăuți, 1923, p. 22–45.

[120] Agripina Tarnovieţchi, *Istoricul Liceului de fete no. 2 în Cernăuți*, în „Anuarul Liceului de fete no. 2 în Cernăuți pe anul şcolar 1922/23", Cernăuți, Editura „Glasul Bucovinei", 1923, p. 3–17.

[121] *Ibidem*, p. 40–41, 62–65.

[122] *Anuarul I al Liceului de fete al Statului din Rădăuți pe anii şcolari 1919–1923*, publicat de Maximilian Ianovici, directorul liceului, Cernăuți 1924, p. 5–8.

[123] Aspasia Şandru, *Privire istorică asupra dezvoltării liceului de fete ortodox din Cernăuți*, în „Anuarul Liceului de fete ortodox din Cernăuți, publicat în anul şcolar 1921/22", Cernăuți, 1922, p. 3–13.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

Suceava, precum: înființarea şcolii, programele şcolare, schimbările din corpul didactic, întemeierea claselor paralele româneşti, manualele şcolare, inaugurarea noului edificiu şcolar, susținerea Gimnaziului de către Societatea „Şcoala Română", situația şcolii în timpul războiului[124]. Profesorul Eusebie Popovici a editat în această monografie o statistică privind structura națională a elevilor acestui liceu, în perioada 1860–1934, a publicat lista completă a corpului didactic a Liceului din Suceava, cu indicarea anilor de activitate şi a obiectelor predate[125]. De asemenea, Filimon Taniac a editat un studiu jubiliar despre Gimnaziul Ortodox din Suceava, dar se referă doar la primele trei decenii de activitate a şcolii, din anii 1860–1890[126].

Cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la deschiderea Şcolii Medii Tehnice din Cernăuți, Traian Procopovici a publicat o lucrare despre istoricul acestei instituții şcolare. Cea mai mare parte a studiului respectiv se referă la perioada austriacă, fiind prezentată activitatea Şcolii Medii Tehnice, a Şcolii de Construcții, a şcolilor de ucenici meseriaşi şi comerciali, a secțiilor comerciale şi de tâmplărie, se prezintă pentru fiecare an şcolar un tablou al absolvenților principalelor secții de la această şcoală de meserii, după naționalități[127]. Aceste articole şi studii, publicate în perioada interbelică, constituie materiale valoroase despre învățământul secundar din Bucovina.

Istoriografia românească postbelică şi actuală cu referire la şcolile secundare din Bucovina

În perioada comunistă, învățământul secundar din Bucovina a fost mai puțin cercetat de către istoricii români. Abia în anul 1957, Valerian Lazăr a publicat un material despre istoria înființării şi activității Liceului „Dragoş Vodă" din Câmpulung, cu ocazia sărbătoririi a 50 de ani de existență a acestuia, material în care este prezentată succint şi perioada austriacă de funcționare a gimnaziului din acest oraş[128].

I. V. Goraş, în lucrarea despre învățământul românesc din partea de sud a Bucovinei în perioada 1775–1918, prezintă pe scurt şi activitatea liceelor din Suceava, Rădăuți şi Câmpulung, precum şi a Şcolii profesionale din Câmpulung, instituții în care s-a predat parțial şi în română[129], dar omite alte licee pentru băieți din Siret şi Gura Humorului, ori licee pentru fete, unde instruirea s-a realizat în

[124] Eusebie Popovici, *Din istoricul Liceului Ştefan cel Mare din Suceava 1860–1935*, Suceava, Editura Societății „Şcoala Română", 1935, p. 31–62, 64–70, 79–83, 90–97, 115–124.

[125] *Ibidem*, p. 125–132.

[126] Filimon Taniac, *Gimnaziul gr. ort. din Suceava în epoca de glorie 1860–1890. Scriere festivă pentru jubileul de 75 de ani*, Suceava, Tipografia Română, 1935.

[127] Traian Procopovici, *Istoricul scris cu prilejul jubileului de 50 ani a şcoalei de conductori de lucrări publice*, *Cernăuți 1873–1923*, Cernăuți, 1924.

[128] Valerian Lazăr, *Istoricul Liceului „Dragoş-Vodă" Câmpulung-Moldovenesc*, în *Liceul „Dragoş Vodă" Câmpulung. Sărbătoarea semicentenarului 1907–1957*, Câmpulung, 1957, p. 19–23.

[129] I. V. Goraş, *Învățământul românesc din ținutul Sucevei, 1775–1918*, București, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975, p. 124–134.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

germană. Autorul menționează şi cele mai importante manuale şcolare în limba română, folosite atunci în şcolile secundare[130].

În ultimele două decenii, în diferite oraşe din sudul Bucovinei au fost publicate mai multe cărți, dedicate istoriei anumitor şcoli secundare din actualul județ Suceava. În 1994, la Suceava, a fost editată o monografie dedicată Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuți, la 120 de ani de la înființare[131]. La Iaşi a fost tipărită o altă carte despre acest liceu, coordonator fiind Petru Bejinariu[132]. În ambele, cea mai mare atenție s-a acordat perioadei interbelice şi, mai ales, postbelice de activitate a liceului, perioada austriacă fiind prezentată doar succint.

La Rădăuți s-a tipărit o lucrare despre istoria altei şcoli secundare din acest oraş, a Colegiului Tehnic, unde, în perioada austriacă, a funcționat Liceul orăşenesc pentru fete. Cartea respectivă a fost elaborată de Marian Olaru şi Elena Olaru, iar cea mai mare parte a studiului se referă la perioada de după anul 1918. Autorii cărții au expus doar o cronică a şcolii în anii 1905–1918, au publicat lista profesorilor de la acest liceu, pentru anii şcolari 1906/07 – 1912/13, dar şi listele elevelor din primii trei ani de studii[133].

Franz Pieszczoch a publicat o monografie interesantă despre Liceul „Lațcu Vodă" din Siret, în care prezintă succint şi perioada austriacă de funcționare a acestei şcoli, inclusiv corpul profesoral al gimnaziului în perioada 1899–1919 şi absolvenții şcolii din anii 1907–1919[134].

Valeriu Maricari a scos de sub tipar o carte despre Şcoala de arte şi meserii din Câmpulung, în care prezintă atât activitatea acestei şcoli, cât şi pe cei mai cunoscuți profesori de la această instituție şcolară[135]. În altă carte s-a abordat la modul general învățământul din oraşul Câmpulung, inclusiv liceele de băieți şi fete, precum şi şcoala de meserii din oraş[136].

Florin Moraru a editat o monografie a Colegiului Național „Ştefan cel Mare" din Suceava, adică a fostului Gimnaziu greco-ortodox din acest oraş, în care se prezintă într-o formă mai generală şi activitatea instituției în perioada austriacă[137].

Deşi se referă mai mult la activitatea şcolilor după anul 1918, aceste monografii ale unor licee constituie o sursă istoriografică importantă pentru cercetarea învățământului secundar din partea de sud a Bucovinei în perioada austriacă.

[130] *Ibidem*, p. 148–151.

[131] *Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi" Rădăuți, Compendiu monografic 1872–1992*, Suceava, 1994.

[132] Petru Bejinariu (coord.), *Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic „Eudoxiu Hurmuzachi"*, Iaşi, Editura Bucovina, 1997 p.

[133] Marian Olaru, Elena Olaru, *Colegiul Tehnic Rădăuți. Studiu monografic*, postfață de Vasile Schipor, Rădăuți, Editura Septentrion, 2005, p. 7–10, 111–113, 129–133.

[134] Franz Pieszczoch, *Din istoria Liceului „Lațcu-Vodă" Siret*, Siret, 2005, p. 15–23.

[135] Valeriu Maricari, *O şcoală uitată. Şcoala de Arte şi Meserii din Câmpulung Bucovina*, Câmpulung Moldovenesc, S.C.P. „Muşatinii" S.A., 1994, p. 28–35, 40–54.

[136] Ioan Bilețchi-Albescu, *Şcoala din Câmpulung Moldovenesc de la începuturile ei până în anul 1948*, ediție întocmită de Ion Filipciuc, Câmpulung Bucovina, 2010, p. 32–38, 49–50.

[137] Florin Moraru, *Colegiul Național Ştefan cel Mare Suceava*, Suceava, 2008.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

După 1990, s-au editat mai multe reviste de specialitate, în care s-au publicat şi articole ştiinţifice despre învăţământul secundar din Bucovina. Astfel, Vladimir Trebici a publicat un material valoros despre Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuţi, inclusiv despre istoricul liceului în perioada austriacă[138]; George Galan a elaborat un articol despre Şcoala Normală din Cernăuţi[139]; Gheorghe Schipor a editat un studiu cu privire la învăţământul agricol din Bucovina, referindu-se şi la activitatea şcolilor agricole în anii 1871–1914[140]; Dimitrie Vatamaniuc a publicat câteva articole despre Liceul german din Cernăuţi şi rolul lui Aron Pumnul în organizarea Bibliotecii Gimnaziştilor Români de la această şcoală secundară[141], precum şi despre susţinerea acestei biblioteci de către Mihai Eminescu[142].

Recent, cercetătoarea Ligia-Maria Fodor a susţinut teza de doctorat pe tema învăţământului secundar din Bucovina şi a publicat mai multe articole despre diferite şcoli secundare din această provincie. În aceste studii, autoarea analizează în detaliu legislaţia austriacă cu privire la organizarea şi funcţionarea diferitor tipuri de şcoli secundare[143], examinează activitatea Gimnaziului greco-ortodox din Suceava[144] şi redă activitatea celor mai importante şcoli medii din Bucovina după anul 1861[145]. Ea a elaborat în limba germană un material despre activitatea principalelor licee pentru fete din Bucovina[146]. În studiile sale, autoarea prezintă detaliat cadrul legislativ al organizării şi funcţionării şcolilor secundare, utilizând un şir de documente inedite din Arhivele Statului din Bucureşti, analizează activitatea gimnaziilor pentru băieţi, a şcolilor reale, a liceelor pentru fete şi a şcolilor secundare particulare din Bucovina.

Ligia-Maria Fodor a editat şi o lucrare valoroasă despre învăţământul secundar în Bucovina în perioada 1861–1918[147]. În această monografie se analizează cadrul normativ privind modul de organizare şi funcţionare a diferitor tipuri de şcoli

[138] Vladimir Trebici, *Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuţi (1918–1940 şi 1941–1944*), în *Almanahul Societăţii pentru Cultura românească „Mihai Eminescu" din Cernăuţi*, Bucureşti, 1993, p. 21–30.

[139] George Galan, *Şcoala normală din Cernăuţi (125 de ani de la înfiinţare)*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie şi cultură", Cernăuţi – Bucureşti, nr. 1, 1995, p. 93–98.

[140] Gheorghe Schipor, *Învăţământul agricol din Bucovina în perioada 1871–1948*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi – Bucureşti, Editura Academiei Române, anul XII, nr. 2, 2005, p. 356–360.

[141] Dimitrie Vatamaniuc, *Aron Pumnul şi Biblioteca gimnaziştilor din Cernăuţi*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi – Bucureşti, Editura Academiei Române, anul IV, nr. 1, 1997, p. 17–25.

[142] Idem, *Intelectualii bucovineni, Eminescu şi Biblioteca Gimnaziştilor Români din Cernăuţi*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi – Bucureşti, Editura Academiei Române, anul IV, nr. 2, 1997, p. 337–341.

[143] Ligia-Maria Fodor, *Cadrul normativ privind modul de organizare şi funcţionare a şcolilor secundare în Bucovina habsburgică*, în „Analele Universităţii din Craiova", anul XVI, nr. 2 (20), 2011, p. 93–107.

[144] Idem, *Învăţământul multinaţional secundar în Ducatul Bucovinei* (1861–1918). Gimnaziul Superior Greco-Oriental din Suceava, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi – Bucureşti, Editura Academiei Române, anul XVII, nr. 1, 2010, p. 69–97.

[145] Idem, *Sistemul de învăţământ secundar în Bucovina (1861–1918)*, în *Dobrogea – Model de convieţuire multietnică şi multiculturală*, Constanţa, Editura Muntenia, 2008, p. 401–421.

[146] Idem, *Die Mädchenlyzeen in der Habsburgischen Bukowina*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-umane «Gheorghe Şincai»", anul XIV, 2011, p. 200–227.

[147] Idem, *Învăţământul secundar în Bucovina (1861–1918)*, Bucureşti, Editura Etnologică, 2014.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

secundare, sunt prezentate practic toate gimnaziile de băieți, liceele de fete și școlile reale din Bucovina, dar nu sunt incluse și școlile agricole, de meserii sau Școala Normală din Cernăuți, care, de asemenea, aveau un nivel mediu de instruire. Autoarea acordă o atenție deosebită ordinelor ministeriale de deschidere a fiecărei școli secundare examinate, activității instituțiilor respective, programelor școlare și stării clădirilor unde funcționau aceste școli. Într-o formă mai succintă se prezintă evoluția contingentului de elevi, după limba maternă și confesiuni, sau componența corpului didactic al școlilor cercetate. Prin studiile sale, Ligia-Maria Fodor a adus o contribuție importantă la prezentarea și analizarea învățământului secundar din Bucovina în perioada autonomiei provinciale (1861–1918).

De asemenea, semnatarul studiului de față a realizat o lucrare monografică detaliată despre învățământul secundar din Bucovina în perioada stăpânirii austriece, publicată recent la Chișinău. În această lucrare, constituită din două capitole, sunt examinate toate tipurile de școli medii din Bucovina, atenția principală fiind acordată liceelor pentru băieți (oficial numite gimnazii), care au fost cele mai numeroase și mai bine frecventate[148]. De asemenea, în diferite reviste de specialitate şi culegeri de materiale au fost publicate de același autor mai multe articole despre gimnaziile din Bucovina sau gimnaziile mixte cu instruire în germană și română[149], despre școlile reale, de meserii sau liceele pentru fete din Bucovina[150], despre funcționarea principalelor școli secundare din capitala Bucovinei[151], despre învățământul primar şi secundar din Bucovina în perioada 1869–1918[152]. Au fost elaborate și câteva studii cu referire la istoricul activității unor școli secundare, precum Gimnaziul german din Cernăuți, Gimnaziul Ortodox din Suceava, Gimnaziul de Stat din Rădăuți sau Școala Normală din Cernăuți[153]. În limba engleză a fost elaborat un

[148] Constantin Ungureanu, *Școlile secundare din Bucovina (1808–1918)*, Chișinău, „Tipografia Centrală", 2016, 304 p.

[149] Idem, *Gimnaziile din Bucovina*, în „Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept", Chișinău, 2012, p. 147–177; idem, *Gimnaziile mixte germano-române din Bucovina*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți – București, Editura Academiei Române, anul XXI, nr. 1, 2014, p. 81–107.

[150] Idem, *Şcolile reale din Bucovina*, în „Revista de Istorie a Moldovei", nr. 4 (92), Chișinău 2012, p. 9–29; idem, *Şcolile de meserii din Bucovina la sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX*, în „Anuarul Institutului de Istorie", Chișinău 2014, p. 177–201; idem, *Liceele pentru fete din Bucovina*, în „Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept", Chișinău, 2013, p. 188–204.

[151] Idem, *Școlile secundare din orașul Cernăuți în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură", Cernăuți – București, nr. 2, 2015, p. 21–46.

[152] Idem, *Învățământul primar şi secundar din Bucovina, în perioada 1869–1918*, în „Akademos", nr. 4 (39), Chișinău 2015, p. 118–126.

[153] Idem, *Gimnaziul german din Cernăuți* (1808–1918), în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură", Cernăuți – București, nr. 3, 2008, p. 50–71; idem, *Gimnaziul Ortodox din Suceava* (1860–1918), în *Crezul istoriei. In honorem prof. univ. dr. Mihai Iacobescu la 75 de ani*, Ștefan Purici, Dumitru Vitcu (coord.), Iași, Editura Junimea, 2013, p. 533–554; idem, *Gimnaziul de Stat din Rădăuți* (1872–1918), în „Analele Bucovinei", Rădăuți – București, Editura Academiei Române, anul XX, nr. 1, 2013, p. 107–135; idem, *Școala Normală de Învățători și Învățătoare din Cernăuți (1870–1914)*, în *Civilizația medievală și modernă în Moldova (In Honorem Demir Dragnev)*, Chișinău, 2006, p. 325–337.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

articol despre Gimnaziul Ortodox din Suceava[154], iar recent s-a tipărit în limba germană un studiu cu referire la şcolile secundare din Bucovina, la începutul sec. al XX-lea[155]. Prin publicarea acestor studii, am urmărit să elucidăm şi analizăm, sub diferite aspecte, modalitatea de funcţionare a şcolilor secundare din Bucovina, evidenţiind atât factorii pozitivi de modernizare a societăţii bucovinene, cât şi unele deficienţe în activitatea sistemului de învăţământ.

Studii despre Universitatea din Cernăuţi, publicate până în 1918

Universitatea din Cernăuţi, înfiinţată în 1875, după 100 de ani de la ocuparea Bucovinei, a fost cea mai importantă instituţie de învăţământ din această provincie. Despre universitatea cernăuţeană s-au publicat mai multe studii şi articole, mai ales în limba germană. În 1900, cu ocazia aniversării a 25 de ani de la înfiinţarea Universităţii, au fost editate două lucrări mai importante despre această instituţie. Secretarul universitar Anton Norst a coordonat apariţia volumului festiv *Alma Mater Francisco-Josephina*. Tipărit cu caractere gotice, volumul conţine informaţii biografice valoroase despre Senatul academic şi corpul profesoral al Universităţii în perioada 1875–1900, fiind prezentată lista prorectorilor, decanilor, prodecanilor şi senatorilor pentru anii de studii 1875/76 – 1899/1900[156]. Volumul conţine, de asemenea, informaţii valoroase despre Biblioteca Universitară sau societăţile studenţeşti[157]. Tot atunci, Senatul academic a editat un studiu festiv, în care se prezintă în detaliu înfiinţarea şi activitatea Universităţii[158], apoi a celor trei facultăţi, de Teologie Ortodoxă, de Drept şi Ştiinţele Statului şi de Filozofie[159], în decurs de 25 de ani (1875–1900). Acest studiu mai conţine relatări despre Biblioteca Universitară şi bursele studenţeşti, sunt publicate tabele statistice cu frecvenţa studenţilor în cadrul celor trei facultăţi şi a universităţii în total, pentru semestrele de iarnă şi de vară, în cei 25 de ani[160]. Deşi ambele lucrări au fost elaborate într-un stil festiv, prin care se punea accentul pe beneficiile existenţei acestei universităţi, ele conţin şi un bogat material factologic, foarte valoros pentru cercetarea istoriei acestei instituţii.

La cumpăna secolelor XIX–XX, s-au publicat şi alte materiale despre Universitatea din Cernăuţi. Profesorul Isidor de Onciul a publicat în revista „Candela”

[154] Idem, *The Orthodox Gymnasium in Suceava (1860–1918)*, în „Codrul Cosminului”, Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare”, nr. 15, 2009, p. 113–134.

[155] Idem, *Mittelschulen und höhere Lehranstalten in der Bukowina vor 1918: Nationen, Sprachen und Geschlechter*, în *Partizipation und Exklusion: Zur Habsburger Prägung von Sprache und Bildung in der Bukowina. 1848–1918–1940*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2015, p. 115–128.

[156] Anton Norst, *Alma mater Francisco – Josephina. Festschrift zu deren 25jährigen Bestande*, Czernowitz, Pardini, 1900, p. 23–72.

[157] *Ibidem*, p. 76–78, 112–119.

[158] *Die k.k. Franz – Josephs – Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert Bestandes. Festschrift hrsg. von Akademischen Senate*, Czernowitz, 1900, p. XLIII–XXVII.

[159] *Ibidem*, p. 3–124.

[160] *Ibidem*, p. 127–149, 153–168.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

un studiu despre dezvoltarea culturii teologice şi clericale din Bucovina[161]. Studiul a fost tradus de Constantin Morariu în germană şi republicat în „Römänische Revue" din Viena. În această lucrare se prezintă mai detaliat activitatea Şcolii clericale (1786–1818)[162] şi a Institutului de Teologie (1827–1875)[163], precum şi a Facultății de Teologie, în primii ani de existență[164]. Despre Facultatea de Teologie a publicat un articol valoros şi Eusebie Popovici[165]. Remarcăm şi materialul despre Biblioteca universitară, elaborat de directorul Karl Reifenkugel[166]. George Tofan a publicat în „Viața Românească" şi câteva articole despre Universitatea din Cernăuți, în care relatează despre societățile studențeşti sau Catedra de istorie română[167]. În timpul Primului Război Mondial, Heinrich Singer a publicat o broşură, prin care insista că la Cernăuți trebuia să fie păstrată universitatea cu predare în limba germană[168].

Istoriografia germană şi ucraineană cu referire la şcolile medii şi la Universitatea din Cernăuți

În perioada postbelică, în Germania s-au publicat mai multe cărți şi articole despre Bucovina, inclusiv despre unele şcoli secundare. În studiul despre învățământul din Bucovina, elaborat de Erich Prokopowitsch, este expusă pe larg activitatea Gimnaziului german din Cernăuți, succint fiind examinate şi alte şcoli secundare[169]. Volumul al II-lea al lucrării lui Rudolf Wagner despre învățământul austriac multinațional din Bucovina este consacrat şcolilor secundare şi Universității din Cernăuți. Studiul conține informații mai detaliate cu referire la Gimnaziul german din Cernăuți[170]. Autorul publică succinte informații biografice despre 274 de profesori, învățători şi suplinitori care au lucrat la Gimnaziul din Cernăuți până în 1918, oferă informații statistice despre contingentul de elevi de la această instituție, pe o perioadă

[161] Isidor de Onciul, *Ceva despre mersul şi dezvoltamentul culturei teologice şi clericale în Bucovina*, în „Candela", Cernăuți, anul II, 1883.

[162] Idem, *Einiges über den Gang und die Entwickelung der theologischen und clericalen Cultur in der Bucovina*, în „Römänische Revue", anul IV, 1888, p. 671–695.

[163] Ibidem, în „Römänische Revue", anul V, 1889, p. 30–39, 84–98.

[164] *Ibidem*, p. 137–145, 200–213.

[165] Euseb Popovici, *Facultatea teologică din Cernăuți şi cele-l'alte şcoale teologice ortodoxe răsăritene*, în „Candela", Cernăuți, nr. 3, 1884, p. 537–540, 603–630, 667–686.

[166] Karl Reifenkugel, *Die k.k. Universitäts-Bibliothek in Czernowitz 1885–1895*, Czernowitz, 1896.

[167] George Tofan, *Societăți studențeşti*, în „Viața Românească", Bucureşti, anul III, nr. 12, 1908, p. 439–443; idem, *Catedra de istoria română la universitatea din Cernăuți*, în „Viața Românească", Bucureşti, anul III, nr. 4, 1908, p. 117–120.

[168] Heinrich Singer, *Einige Worte über die Vergangenheit und Zukunft der Czernowitzer Universität*, Warnsdorf, 1917.

[169] Erich Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Schulwesens in der Bukowina*, Wien, 1961, p. 279–286, 297–299, 302–310.

[170] Rudolf Wagner, *Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina*, Band II. *Mittel-, Berufs- und Hochschulwesen*, München, Verlag „Der Südostdeutsche", 1986, p. 9–019, 24–25, 28–29.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

de 100 de ani (1808–1908)[171]. Pentru alte gimnazii de băieți, Rudolf Wagner publică doar relatări generale şi editează liste cu componența corpului didactic în 1914[172]. El mai expune liste cu profesorii de la Şcoala medie Tehnică din Cernăuți şi de la câteva cursuri de perfecționare, în 1914, publică planul de învățământ de la Şcoala medie Tehnică din Cernăuți[173]. Totuşi, în lucrarea respectivă sunt publicate, în principal, date factologice (mai ales liste cu profesori şi învățători, statistici despre elevi, programe şcolare), doar fragmentar fiind analizată evoluția învățământului secundar din Bucovina. Autorul nu compară situația diferitor tipuri de şcoli secundare, se referă cu precădere la şcolile cu instruire în germană şi neglijează instituțiile cu instruire parțială în română ori ucraineană.

Tematica Universității din Cernăuți a fost reflectată într-o serie de studii ale unor autori din Germania. În 1955, Erich Prokopowitsch a publicat o carte despre Universitatea din Cernăuți, în care prezintă informații valoroase despre înființarea şi activitatea instituției, despre corpul profesoral, catedrele, institutele şi seminarele de la cele trei facultăți, despre biblioteca universitară şi societățile studențeşti. În lucrarea respectivă se precizează lista completă a profesorilor titulari, cu indicarea perioadei de activitate, a instituțiilor universitare de unde au sosit şi unde au plecat după activitatea la Cernăuți, se prezintă lista rectorilor de la Universitate[174], se examinează problematica construcției unei clădiri universitare[175]. În această perioadă au mai fost publicate articole despre Universitate, semnate de Emanuel Turczynski[176], Franz Hieronimus Riedl[177] şi Hans Prelitsch[178], în care se pune accentul pe importanța benefică a deschiderii unei universități cu predare în germană la Cernăuți şi se remarcă activitatea societăților studențeşti.

În 1975, cu ocazia jubileului de 100 ani de la înființare, Rudolf Wagner a editat la München o lucrare importantă despre istoria Universității din Cernăuți[179]. În această carte au fost incluse un şir de articole ale diferitor autori germani cu referire la trecutul acestei instituții superioare de învățământ. Remarcăm unele materiale, în care se prezintă detaliat predarea unor discipline, precum fizica[180],

[171] *Ibidem*, p. 38–69, 76–85.
[172] *Ibidem*, p. 94, 96–99, 103.
[173] *Ibidem*, p. 111–112, 122–128.
[174] Erich Prokopowitsch, *Gründung, Entwicklung und Ende der Franz-Josephs-Universität in Czernowitz*, Clausthal-Zellerfeld, Pieper Verlag, 1955, p. 29–39.
[175] *Ibidem*, p. 45–47.
[176] Emanuel Turczynski, *Zur Entstehungsgeschichte der Czernowitzer Universität*, în „Mitteilungen des Südostdeutschen Studentenringes", München, nr. 4, 1957, p. 1–19; idem, *Entwicklung und Bedeutung der Universität Czernowitz*, în „Südostdeutsche Heimatblätter", München, nr. 5, 1956, p. 113–125.
[177] Franz Hieronymus Riedl, *Die Universität Czernowitz als völkerverbindende Institution 1875–1919*, în „Der Donauraum", 15 Jg., Wien, 1970, p. 216–228.
[178] Hans Prelitsch, *Student in Czernowitz. Die Korporationen an der Czernowitzer Universität*, în *Buchenland. 150 Jahre Deutschthum in der Bukowina*, p. 357–380.
[179] *Alma Mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz*, Hrsg. Rudolf Wagner, München, Verlag Hans Meschendörfer, 1975, 427 p.
[180] Robert Nossek, *Physik in Forschung und Lehre an der Universität Czernowitz*, p. 232–248.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

limbile română[181], germană[182], ucraineană[183]. În această culegere de articole s-a publicat şi un material amplu al lui Anton Norst, despre manifestările jubiliare din 1900, când s-au sărbătorit 25 de ani de activitate a Universității[184].

Editorul Rudolf Wagner a publicat în această carte câteva materiale despre preistoria acestei instituții, corpul profesoral de la cele trei facultăți sau rectorii Universității[185]. Alți autori au editat schițe biografice ale unor profesori renumiți de la această universitate[186], iar Erich Beck a elaborat o bibliografie de mari dimensiuni, în care include 319 titluri de studii şi articole cu referire la istoria Universității din Cernăuți[187].

O parte din volumul al II-lea al cărții lui Rudolf Wagner cu referire la învățământul austriac multinațional din Bucovina este dedicat Universității din Cernăuți. În acest volum, autorul examinează mai detaliat activitatea diferitelor asociații studențeşti, create pe criterii etnice, se referă la predarea disciplinei de farmaceutică[188], relatează despre inaugurarea Universității româneşti la Cernăuți[189].

În Occident a fost publicată o carte coordonată de Ilona Slawinski şi Joseph Strelka, dedicată aniversării a 120 de ani de la înființarea Universității din Cernăuți[190]. În această lucrare a fost inclusă o serie de articole consacrate unor aspecte diverse legate de Universitatea austriacă de la Cernăuți, cum ar fi: importanța acestei universități pentru Cernăuți, problema limbii de instruire de la această instituție, profesorii de la Facultatea de Drept, contribuția Universității din Cernăuți la dezvoltarea culturii româneşti în Bucovina[191].

Recent, în Germania s-a editat un volum despre trecutul multicultural al Cernăuțiului şi al Bucovinei, în care sunt expuse şi articole despre Universitatea austriacă[192] sau

[181] Ion Popinceanu, *Die Romanistik an der Universität Czernowitz seit ihrer Gründung bis zur Gegenwart*, p. 180–187.

[182] Kurt Rein, *Die Germanistik an der Universität zu Czernowitz*, p. 145–179.

[183] I. M. Nowosiwskyj, Basil Kolotylo, *Die Ukrainistik an der Universität Czernowitz*, p. 188–231.

[184] Anton Norst, *Die 25 jährige Jubiläumsfeier der Universität*, p. 77–120.

[185] Rudolf Wagner, *Vorgeschichte*, p. 20–30; idem, *„Francisco-Josephina”*, p. 122–132.

[186] *Alma Mater Francisco Josephina*..., p. 284–315.

[187] Erich Beck, *Bibliographie zur Geschichte der Entwicklung der Czernowitzer Universität*, p. 396–414.

[188] Rudolf Wagner, *Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina*, Band II, p. 144–149, 177–223.

[189] *Ibidem*, p. 167–175.

[190] *Glanz und Elend der Peripherie. 120 Jahre Universität Czernowitz*, Herausgegeben von Ilona Slawinski und Joseph P. Strelka, Bern – Berlin – Paris – Wien, Peter Lang, 1998, 179 p.

[191] Ortfried Kotzian, *Die Bedeutung der Universität für die „Mythos Czernowitz”*, p. 15–26; Hannelore Burger, *Das Problem der Unterrichtssprache an der Universität Czernowitz*, p. 65–81; *Die Professoren der juridischen Fakultät in Czernowitz*, p. 101–122; Grigore Bostan, *Der Beitrag der Universität Czernowitz zur Entwicklung der rumänischen Kultur und der ukrainisch-rumänischen Beziehungen*, p. 123–133.

[192] Hugo Weczerka, *Die „Francisco-Josephina” in Czernowitz. Eine Universität am Ostrand der Habsburgermonarchie*, în *Gelebte Multikulturalität. Czernowitz und die Bukowina*, Frankfurt am Main, 2010, p. 67–85.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

activitatea profesorilor de romanistică de la această instituție[193]. O monografie, consacrată mai multor universități, conține un material interesant despre discuțiile din timpul Primului Război Mondial, privind eventualitatea transferării Universității din Cernăuți la Salzburg[194].

La Cernăuți s-a publicat o monografie în ucraineană, cu ocazia împlinirii a 120 de ani de la deschiderea Universității, prima parte a lucrării fiind dedicată perioadei austriece de activitate. În acest studiu se examinează înființarea și începutul activității Universității, funcționarea celor trei facultăți, situația Universității în timpul războiului[195]. O atenție sporită în lucrare se acordă burselor și asociațiilor academice ale studenților ucraineni de la universitate[196]. Totuși, această monografie jubiliară aduce puține informații noi despre activitatea Universității, cele mai multe date factologice fiind preluate din alte studii și articole, editate anterior în limba germană. În ansamblu, în istoriografia ucraineană încă nu au fost elaborate lucrări consistente despre diverse aspecte ale sistemului de învățământ din Bucovina, iar studiile editate pe această temă cuprind, cu precădere, doar instituțiile școlare din partea de nord a Bucovinei, atenția principală fiind acordată școlilor cu instruire în limba ucraineană.

Istoriografia românească cu referire la Universitatea din Cernăuți

După unirea Bucovinei cu România, s-au publicat unele materiale despre activitatea Universității româneşti din Cernăuți, mai puțin despre perioada austriacă a acestei instituții. În această perioadă s-au editat unele studii interesante despre societățile studențeşti româneşti „Dacia", „Junimea" sau „Academia ortodoxă", în care era reflectată şi perioada austriacă de activitate a acestora[197].

În perioada postbelică, în istoriografia românească, practic, nu au fost elaborate materiale despre Universitatea din Cernăuți, fiindcă istoria nordului Bucovinei nu se punea în discuție. În schimb, după anul 1990, s-au publicat mai multe articole şi studii despre Universitatea din Cernăuți, cele mai multe fiind dedicate activității

[193] Johannes Kramer, *Die Romanisten an der Franz-Josephs-Universität Czernowitz*, în *Gelebte Multikulturalität*..., p. 87–106.

[194] Johannes Uray, *Czernowitz – Salzburg: Die Idee zum Transfer einer Universität (1916–1920)*, în *Universitäten in Zeiten des Umbruchs. Fallstudien über das mittlere und östliche Europa im 20. Jahrhundert*, Berlin-Wien, 2011, p. 69–80.

[195] *Чернівецкий Університет 1875-1995. Сторінки історії*, Чернівці, Рута,1995, p. 8–15, 37–69.

[196] *Ibidem*, p. 25–27, 31–33.

[197] Filaret Doboş, *Societatea academică română „Dacia". 25 de ani de viață studențească (21.V.1905 – 21.V.1930)*, Cernăuți, 1930; Ilie Dugan, *Istoricul Societății academice române „Junimea" din Cernăuți*, Partea I, *Arboroasa (1875–1877)*, Bucureşti, Editura Societății „Junimea", 1930; *„Academia ortodoxă". Societatea studenților în teologie de la Universitatea „Regele Carol II" din Cernăuți. Cincizeci de ani (O sută semestre) de existență 1884–1934*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1935.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

unor societăți studențești românești din capitala Bucovinei. Autorii acestor articole au abordat mai pe larg subiectul constituirii și al activității acestor asociații academice[198], funcționarea societăților „Junimea"[199] și „Arboroasa"[200], relațiile dintre societățile studențești românești și germane[201], activitatea asociațiilor academice germane[202]. Au fost editate și alte materiale cu referire la inaugurarea Universității[203], Facultatea de Teologie[204], învățământul farmaceutic[205] sau istoricul creării Catedrei de Istoria românilor[206].

Deși până în prezent s-au publicat numeroase monografii, studii sau articole despre învățământul din Bucovina, totuși nu a fost realizată o lucrare care să prezinte, în complexitate, perioada austriacă de activitate a Universității din Cernăuți. Mircea Grigoroviță a elaborat o lucrare despre Universitatea românească din Cernăuți, în care se referă foarte succint la perioada austriacă de activitate a acestei instituții[207]. Același autor a editat o lucrare despre învățământul în nordul Bucovinei, în care se referă, sumar, și la funcționarea universității în perioada de până la 1918[208].

Autorul acestui studiu a publicat, de asemenea, câteva articole cu referire la înființarea și activitatea Universității din Cernăuți[209], sau despre profesorii români

[198] Emilian Dan Petrovici, *Societățile academice românești din Bucovina*, în „Anuarul Muzeului Județean Suceava", vol. VIII, Suceava, 1981, p. 353–373; Simina-Octavia Stan, *Societăți culturale românești din Bucovina până la Primul Război Mondial*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți – București, Editura Academiei Române, anul XI, nr. 2, 2004, p. 335–344.

[199] Anghel Popa, *Societatea Academică „Junimea" din Cernăuți*, în „Revista istorică", tomul VI, nr. 5–6, București, 1995, p. 543–553.

[200] Corneliu Crăciun, *Societăți Academice din Bucovina: „Arboroasa" și „Junimea"*, Oradea: Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri", 1997, 244 p.

[201] Vladimir Trebici, *Relațiile dintre societățile studențești române și germane de la Universitatea din Cernăuți ca model de înțelegere interetnică*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți – București, Editura Academiei Române, anul IV, nr. 2, 1997, p. 281–286.

[202] Ștefănița-Mihaela Ungureanu, *Societăți studențești germane din Bucovina înainte de Primul Război Mondial*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți – București, Editura Academiei Române, anul XI, nr. 2, 2004, p. 345–349.

[203] Alexandrina Cernov, *Universitatea din Cernăuți în contextul evenimentelor premergătoare inaugurării*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură", Cernăuți – București, nr. 3, 1995, p. 59–67.

[204] Vladimir Trebici, *Facultatea de teologie din Cernăuți (1875–1940) și importanța sa ecumenică*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură", Cernăuți – București, nr. 1, 1995, p. 49–55.

[205] Vasile Lipan, *Învățământul farmaceutic la Universitatea din Cernăuți*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură", Cernăuți – București, nr. 3, 1999, p. 32–44.

[206] Dragoș Olaru, *Contribuții la istoricul creării Catedrei de istoria românilor la Universitatea din Cernăuți*, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură", Cernăuți – București, nr. 1, 1995, p. 76–85.

[207] Mircea Grigoroviță, *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică*, Suceava, 2005, p. 16–17, 33, 65–68, 100.

[208] Idem, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, 1993, p. 125–134.

[209] Constantin Ungureanu, *Înființarea Universității din Cernăuți, în 1875*, în „Revista de Istorie a Moldovei", nr. 4 (100), Chișinău, 2014, p. 19–32; idem, *Activitatea Universității din Cernăuți (1875–1914)*, în „Anuarul Institutului de Istorie", Chișinău, 2015, p. 157–173.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

de la această instituție[210], a editat un material despre Senatul Academic al Universității, care conține listele tuturor rectorilor, prorectorilor, decanilor, prodecanilor și senatorilor, pentru anii 1875–1914[211]. De asemenea, monografia consacrată sistemului de învățământ din Bucovina conține un capitol despre Universitatea din Cernăuți în perioada 1875–1919[212]. În această lucrare au fost examinate multiple aspecte cu referire la înființarea și activitatea Universității, localul instituției și Biblioteca Universitară, corpul profesoral și contingentul de studenți de la cele trei facultăți, bursele studențești și societățile academice, precum și situația Universității în anii 1914–1919.

Concluzii

Literatura istorică austriacă, până în anul 1918, se caracterizează prin abordarea anumitor subiecte cu referire la învățământul primar și secundar din Bucovina, dar cele mai multe studii au fost consacrate activității unor anumite instituții școlare. În aceste articole și studii se apreciau măsurile autorităților școlare austriece, se atrăgea atenția, în principal, asupra învățământului în limba germană, fiind neglijate problemele din domeniul școlar cu care se confruntau românii sau ucrainenii din Bucovina. Lucrările aniversare mai importante, consacrate Universității din Cernăuți, au fost elaborate într-un stil festiv, în care se punea accentul pe beneficiile existenței acestei instituții. Studiile publicate în această perioadă sunt valoroase, în prezent, mai ales datorită multiplelor date și statistici cu referire la sistemul de învățământ din Bucovina.

La începutul secolului al XX-lea, mai mulți învățători și oameni de cultură români din Bucovina au publicat în română, dar și în germană, studii și articole despre starea de atunci a învățământului românesc din provincie. Autorii acestor materiale au semnalat existența școlilor în spațiul istoric al Bucovinei încă din perioada moldovenească și au remarcat că presiunile de germanizare și catolicizare a învățământului au cauzat neîncrederea populației autohtone față de școală. Ei s-au referit la procesul de divizare pe criterii etnice a școlilor primare, îndeosebi în localitățile mixte și au criticat sistemul utracvist (bilingv) de instruire, mai ales în școlile secundare.

După unirea Bucovinei cu România, istoriografia românească înregistrează materiale cu referire la învățământul primar și unele școli medii din acest teritoriu în perioada austriacă. În anii 1921–1924, directorii școlilor secundare din Bucovina au publicat relatări succinte despre istoricul școlilor pe care le conduceau, atât în

[210] Idem, *Profesorii români de la Universitatea austriacă din Cernăuți (1875–1919)*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-umane «Gheorghe Șincai»”, vol. VIII–IX, Târgu-Mureș, 2005–2006, p. 90–103.

[211] Idem, *Senatul Academic al Universității din Cernăuți (1875–1919)*, în „Țara Fagilor”, volumul XXV, Cernăuți – Târgu-Mureș, 2016, p. 91–100.

[212] Idem, *Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece*..., p. 309–368.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)

perioada austriacă, cât şi în timpul războiului şi în primii ani după Unire. Publicate în limba română în anuarele liceelor respective, aceste materiale erau binevenite la acea vreme, fiindcă se adresau publicului din Bucovina, dar şi din toată România, care nu cunoştea germana. Studiile respective, deşi conţineau informaţii noi despre şcolile din Bucovina, investigau doar subiecte înguste şi se refereau, în special, la învățământul românesc din această provincie.

În perioada postbelică, din cauza instaurării unui regim comunist prosovietic în România, în istoriografia românească a fost imposibilă apariția unor studii obiective despre istoria Bucovinei. Abia la sfârşitul anilor'70 ai secolului al XX-lea au apărut la Suceava câteva studii şi articole mai importante despre învățământul bucovinean în perioada austriacă, în care se punea accentul pe şcolile româneşti din sudul Bucovinei, dar se acorda puțină atenție şcolilor cu alte limbi de instruire.

După 1989, în România au fost publicate lucrări şi articole despre istoria Bucovinei în care se acordă un loc important şi sistemului de învățământ din această provincie în perioada austriacă. În ultimele două decenii au fost publicate mai multe monografii ale unor şcoli secundare din actualul județ Suceava, dar care se referă mai mult la activitatea şcolilor respective după anul 1918. În această perioadă s-au elaborat şi articole despre Universitatea din Cernăuți, cele mai multe fiind consacrate activității unor societăți studențeşti româneşti din capitala Bucovinei.

În perioada postbelică, foştii repatriați germani din Bucovina au publicat în Germania mai multe cărți şi articole despre istoria acestei provincii, inclusiv despre învățământul primar şi secundar, sau despre Universitatea din Cernăuți. În aceste studii, accentul se pune pe influența benefică a factorului german în direcția modernizării învățământului, cea mai mare atenție se acordă şcolilor primare şi secundare cu instruire în germană, doar trecător menționându-se şi problemele sau neajunsurile existente în sistemul de învățământ. Autorii germani au dat publicității multe date factologice despre învățământul primar, secundar şi superior, dar analizează mai puțin evoluția sistemului de învățământ din Bucovina. Istoriografia germană pune accentul pe importanța benefică a deschiderii unei universități cu predare în germană la Cernăuți, remarcând şi activitatea societăților studențeşti.

Încă din perioada austriacă, la Cernăuți s-au editat ziare şi reviste în ucraineană, în care au fost reflectate unele aspecte ale învățământului din Bucovina. În perioada interbelică, istoricii ruşi şi ucraineni au fost mai puțin interesați de istoria Bucovinei, iar după 1940, în istoriografia sovietică s-a atras atenția, cu precădere, asupra aspectelor social-economice sau a luptei de clasă, învățământul din această provincie fiind studiat doar fragmentar, unilateral. După dispariția Uniunii Sovietice, la Cernăuți au fost elaborate şi editate în ucraineană mai multe lucrări şi articole despre diferite aspecte din trecutul Bucovinei, mai puțin însă despre sistemul de învățământ. Autorii ucraineni se referă la şcolile din partea de nord a provinciei, unde instruirea s-a realizat în limba ucraineană, descriu programele şcolare şi prezintă manualele elaborate în ucraineană, acordă o atenție sporită burselor şi asociațiilor academice ale studenților ucraineni, iar şcolile cu alte limbi de instruire sunt examinate de istoricii ucraineni doar într-o formă succintă şi la modul general.

BDD-A32719 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:20 UTC)